



Utvalgte kulturlandskap i jordbruket

Forvaltningsplan for Rygge



Forord

Landbruksforvaltningen i Moss og Råde legger med dette fram forvaltningsplan for Rygge som utvalgt kulturlandskap i jordbruket. Planen beskriver status, mål og aktuelle tiltak for å sikre kulturlandskapsverdiene som finnes i området.

Følgende personer har vært med i utarbeiding av forvaltningsplanen:

Moss kommune:

- Landbruksforvaltningen i Moss og Råde
- Trine Syvertsen, Byantikvaren i Moss

Grunneierrepresentanter:

- Marit Gauterud, gårdbruker
- Finn- Erling Kristoffersen, gårdbruker og leder av Rygge Bondelag

Rygge Museum og Historielag:

- Søren Kure, styremedlem

Biolog Kristine Ekelund har bidratt som ekstern konsulent i arbeidet.

Desember 2023

Foto framside: Petter Kristian Saltnæs

Ansvarlig utgiver: Landbruksforvaltningen i Moss og Råde



Innhold

1. INNLEDNING	1
1.1. UTVALGTE KULTURLANDSKAP I JORDBRUKET	1
1.2. MÅLGRUPPE FOR FORVALTNINGSPLANEN	1
2. VISJON, MÅL OG STRATEGIER	2
2.1. VISJON	2
2.2. HOVEDMÅL	2
2.3. STRATEGIER	3
3. FAKTA OG STATUS FOR RYGGE	5
3.1. AVGRENSNING AV OMRÅDET	5
3.2. RYGGES KULTURHISTORIE	6
3.3. LANDBRUK OG NÆRINGSLIV	9
3.4. KULTURLANDSKAPETS NATURVERDIER	14
3.5. INFORMASJON OG SYNLIGGJØRING	21
3.6. UTFORDRINGER OG MULIGHETER I RYGGE UKL	22
4. TILTAK FOR SÆRPREG OG KULTURHISTORISKE VERDIER	23
5. TILTAK FOR LANDBRUKS- OG NÆRINGSUTVIKLING	26
6. TILTAK FOR SKJØTSEL AV KULTURLANDSKAPET	28
7. TILTAK FOR INFORMASJON OG SYNLIGGJØRING	33
8. LOVVERK OG PLANER	34
9. KARTLEGGINGER	40
10. VEDLEGG	41
VEDLEGG 1: KART OVER FORNMINNER I RYGGE UKL	41
VEDLEGG 2: KART OVER KULTURBETINGA NATURTYPER	42
VEDLEGG 3: ALLÉER OG TREREKKER I RYGGE UKL	43
VEDLEGG 4: NATURTYPEREGISTRERINGER	44
VEDLEGG 5: SKJØTSELSAVTALER	49

1. INNLEDNING

1.1. Utvalgte kulturlandskap i jordbruket

Utvalgte kulturlandskap i jordbruket er en tverrfaglig, felles satsing mellom Landbruks- og matdepartementet og Klima- og miljødepartementet. Formålet med satsingen er å sikre utvalgte områder med særegne jordbrukslandskap, som har store biologiske og kulturhistoriske verdier. Utvelgelsen av områder startet i 2008. I 2023 er 51 områder utnevnt som utvalgt kulturlandskap i jordbruket (UKL). Ved hjelp av årlige øremerkede midler skal verdier knyttet til landskap, biologisk mangfold, kulturminner og kulturmiljøer ivaretas, gjennom et frivillig samarbeid mellom grunneiere og myndighetene. Tiltakene skal sikre langsiktig skjøtsel og drift. Rygge fikk status som UKL i 2017, som en viktig representant for herregårdslandskap i Norge. Ved utvelgelsen ble det lagt vekt på at området oppfyller følgende grunnleggende kriterier:

- **Helhetlig landskap:** En mosaikk av natur- og kulturbetingede landskapselementer utgjør sammen med de ulike særegne elementene helheten i landskapet.
- **Tidsdybde og kontinuitet:** Området har en tydelig historisk karakter og dybde med klosterruin, bygninger, en rekke lunder, trekker, alléer, store trær og steingjerder. Landskapet er et frodig og mangfoldig herregårdslandskap med lang kontinuitet i bosetting og jordbruksdrift.
- **Representativitet og særpreg:** Området er en viktig representant for herregårdslandskap i Norge.
- **Formidlingsverdi:** Området har stor verdi for rekreasjon og er et populært turområde med mange turveier og stier. Med sin store tetthet av kulturminner og biologiske verdier har området en stor pedagogisk verdi.

1.2. Målgruppe for forvaltningsplanen

Forvaltningsplanen gir en oversikt over områdets viktigste kultur- og naturverdier, formet av langvarig og tradisjonell landbruksdrift. Planen tar også for seg dagens landbruk og identifiserer utfordringer, muligheter og tiltak for videre forvaltning av Rygge UKL. Forvaltningsplanen skal være en rettleider for grunneiere/brukere og forvaltningen for å ta vare på de kvalitetene Rygge UKL har som utvalgt kulturlandskap i jordbruket. Planen skal fremmes politisk i Moss kommune, men er ikke et juridisk bindende dokument. Den primære målgruppen for forvaltningsplanen er:

- Grunneiere
- Brukere i området som på en eller annen måte driver med landbruksrelaterte virksomheter, skjøtter eller synliggjør kulturlandskapet i området
- Ulike forvaltningsinstanser som kommune, fylkeskommune, Statsforvalter m.m.

2. VISJON, MÅL OG STRATEGIER

2.1. Visjon

“Rygge UKL skal ha et bærekraftig landbruk som ivaretar kulturlandskapet, bevarer de store naturverdiene som finnes her og holder jorda i hevd”.

2.2. Hovedmål

- Det særpregede herregårdslandskapet og dets kulturhistoriske verdier skal vedlikeholdes og synliggjøres
- Ivareta matproduksjon og jordressursene
- Kulturlandskapet og gårdenes ressursgrunnlag skal brukes aktivt som grunnlag for verdiskaping og lokal næringsutvikling. Innsatsområder og prioriterte tiltak skal støtte opp om formidling og lokale produkter
- De kulturhistoriske naturverdiene med biologisk mangfold skal ivaretas.
- Det er et mål å øke antall beitedyr for å ivareta kulturlandskapet og tradisjoner
- Landbruket og kulturverdiene i området skal synliggjøres



Foto: Tommy Lund

2.3. Strategier

Særpreget og kulturhistoriske verdier

Hovedmål: Det særpreget herregårdslandskapet i Rygge UKL og dets kulturhistoriske verdier skal vedlikeholdes og synliggjøres

Mål	Strategi
Bevare Herregårdslandskapet og utvikle det videre	- Vedlikehold av store eiker, alléer og trerekker, lunner, steingjerder, gårdsdammer og tun. - Stimulere til ivaretagelse og tilbakeføring av elementer som er viktige og gir landskapet historisk dybde.
Ivareta bevaringsverdige bygninger, tun og andre kulturminner tilknyttet jordbruk, skogbruk og kyst	- Kartlegge og registrere kulturminner - Tilbud om egen bygningsvernplan for grunneiere som ønsker dette - Veilede grunneiere - Tilgang til faglige råd og veiledning om bevaring av kulturminner. Samarbeide med konservator i Viken fylkeskommune. Bistå med aktuelle søknader.

Landbruk og næringsutvikling

Hovedmål: Det skal være attraktivt og lønnsomt å drive landbruk i Rygge UKL

Mål	Strategi
Verdiskaping og lokal næringsutvikling på gårdenes ressursgrunnlag	- Satse på flere næringer basert på gårdens ressurser (lokalmat, inn på tunet, småskala matproduksjon) - Tilrettelegge for videreføring av eksisterende drift og næring i tråd med mål for landskapshensyn
Styrke eksisterende produsenter av lokale produkter	- Markedsføring som utnytter områdets status og den markedsnære beliggenheten

Kulturlandskapets naturverdier

Hovedmål: Kulturlandskapet i Rygge UKL skal opprettholdes og gjenopprettes

Mål	Strategi
Bevare kulturhistoriske naturverdier og fremme biologisk mangfold, trua naturtyper og sårbare arter	- Vedlikehold av gårdsdammer - Følge plan for bekjempelse av fremmede arter i spesielt utsatte områder - Opprettholde og etablere kantsoner langs jorder, vannkilder, veikanter, og på åkerholmer - Ivareta den stedegne floraen - Kartlegge og bevare rødlista arter
Bevare kulturlandskap	- Kartlegge viktige landskapselementer som gårdsdammer, trerekker, alléer og steingjerder - Vedlikeholde eiker og andre store gamle trær, trerekker, alléer og lunner og sørge for at de får riktig stell, slik at de får lengst mulig levetid - Opprettholde eksisterende beitemark og gjenåpne gamle beitearealer - Rydde og gjerde inn beiteområder - Tilskuddsordning for dyr på beite, for å stimulere til drift av arealene.

Informasjon og synliggjøring

Hovedmål: Landbruket og kulturverdiene i området skal synliggjøres

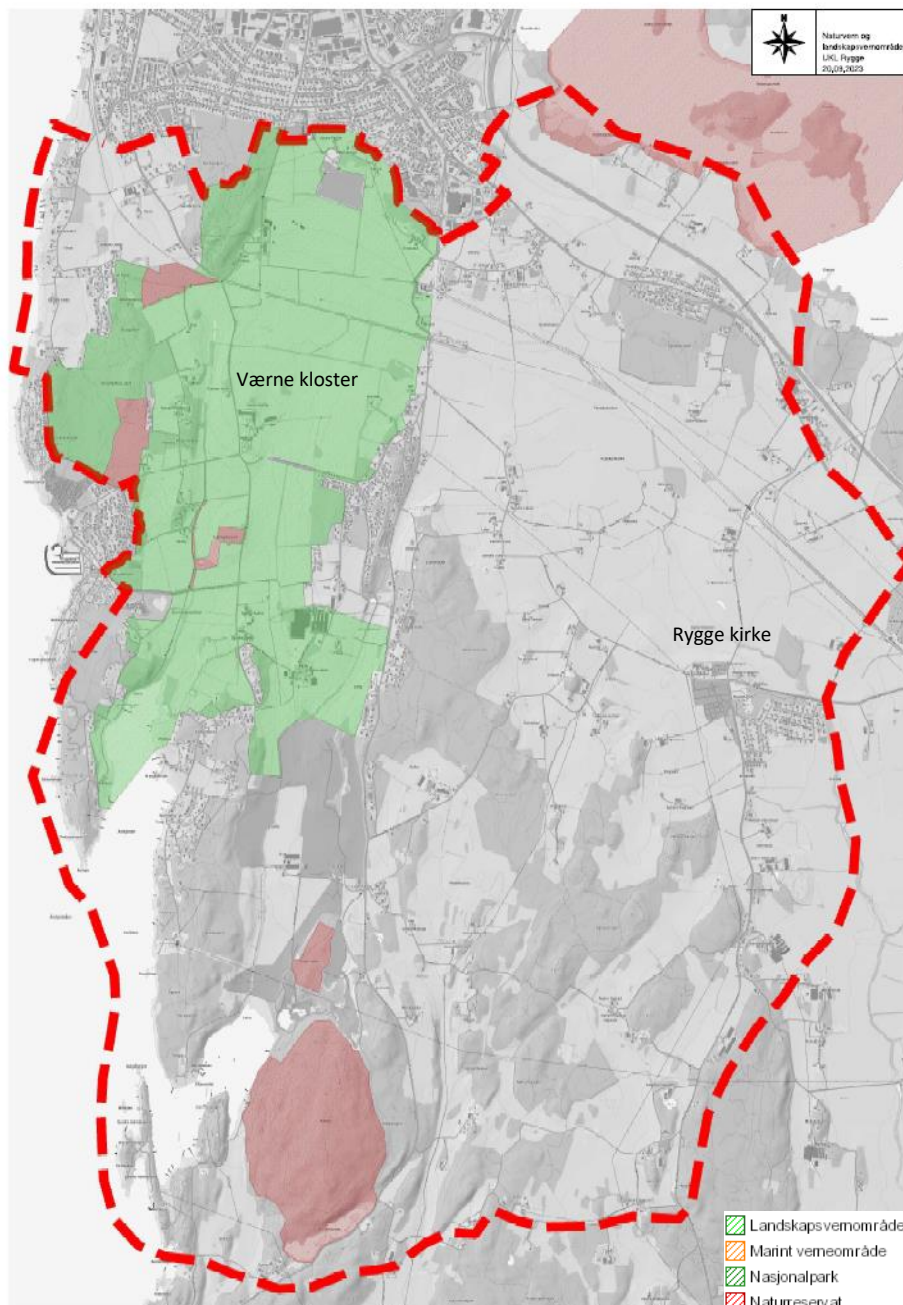
Mål	Strategi
Synliggjøre og formidle egenarten i Rygges kulturlandskap for innbyggere og besøkende	- Produsere og plassere UKL-informasjonsskilt og foldere med informasjon om for eksempel landbruket, lokalhistorien og biologiske verdier i området
Legge til rette for opplevelser for allmennheten som tar hensyn til jordbruksdrift og beitebruk	- Rydding og merking av turstier - Kanalisering av ferdsel utenom tun og jorder - Samarbeid med andre aktører
Dokumentere og synliggjøre effekten av skjøtselstiltak i kulturlandskapet	- Fotodokumentasjon - Forskningsprosjekter

3. FAKTA OG STATUS FOR RYGGE

3.1. Avgrensning av området

Området omfatter deler av tidligere Rygge kommune, som fra 2020 ble innlemmet i nye Moss kommune. Avgrensningen er merket i kartet under, og utgjør et totalareal på omtrent 30.000 dekar. Innenfor området ligger Værne kloster landskapsvernområde og i tillegg seks naturreservater som bevitner om området sine rike karakterer.

Værne Kloster landskapsvernområde omfatter kjerneområdet vest i Rygge UKL. Det har en egen forvaltningsplan, som også gjelder for Husebyskogen, Telemarkslunden og Ekebylunden naturreservater. Herregården Værne Kloster med omkringliggende gårder er inkludert her. Området representerer et godt bevart herregårdslandskap i Norge, med store jordbruksarealer. Utenfor landskapsvernområdet ligger ytterligere tre naturreservater; Vestre Vansjø, Kajalunden og Vardåsen.



3.2. Rygges kulturhistorie

Ryggelandskapet har en lang og sammenhengende bosettingshistorie som går helt tilbake til de første fangstboplassene for om lag 6000 år siden. Det var først i yngre jernalder de første gårdene slik vi kjenner dem i dag tok form, med faste bygninger for husdyr og klart skille mellom innmark og utmark. I dette landskapet som gradvis hevet seg, var det et stort spenn i forutsetninger for jordbruksdrift. Kystbosetning, strandsteder og rydninger i skogen hadde et karrig grunnlag, mens bondegårdene som etter hvert utviklet seg til tradisjonsrike gårder hadde tilgang til produktivt sletteland. For om lag 1000 år siden var store deler av dyrkingsjorda i Rygge tatt i bruk.

Jordbrukslandskapet i Rygge bærer preg av lens- og herregårdstiden. Fortsatt finner vi gamle hageanlegg, parkanlegg, store allèer og trerekker. Riksantikvaren har utvalgt herregårdslandskapet i Værne Kloster-området til Kulturhistorisk landskap av nasjonal interesse (KULA). Med unntak av et lite område ovenfor Carlberg gård, har området med utnevnelsen KULA nøyaktig lik avgrensning som Rygge UKL.

Rygge kirke ble bygget i første halvdel av 1100-tallet og ble oppført i kvaderstein, granitt og gneis. Tre kilometer vest for Rygge kirke ble **Værne kloster** oppført omtrent på samme tid. Eiendommen har en lang og spennende historie. Klosteret ble trolig bygget som kongsgård, og tatt i bruk som Johanitterkloster- og hospital for ridderordenen mot slutten av 1100-tallet. På 1400-tallet var Værne kloster et viktig pilegrims mål.

I 1492 ble klosteret nedlagt og på 1500-tallet ble det inndratt av kongen i København. Værne kloster med tilhørende 185 gårder ble nå etablert som administrasjonsområde med navn Værne kloster len. Dette ble innledningen til lensherretiden (ca. 1530-1660), hvor adelsmenn forvaltet eiendommer for dansk kongen. Gjennom adelsfamiliene som bodde her ble godset utviklet over flere hundre år til å bli en herregård med stordrift.



Hovedbygningen på Værne Kloster av Dagfinn Rasmussen, Riksantikvaren.

Værne kloster regnes for å være bevaringsverdig på nasjonalt og regionalt nivå. Bortsett fra en kirkeruin i hagen, er mesteparten av klosterruinene fortsatt gjemt i bakken. Flere av bygningene fra lensherretiden og frem til i dag er bevart og vernet, slik som hovedbygningen, som ble oppført på 1600-tallet. Stabburet er fra 1860 og driftsbygningen fra 1942. Det gamle skiftefjøsset fra 1840 ble revet i 2007 og nytt fjøs for kjøttfe er fra 2005. På første halvdel av 1900-tallet var det meieri og melkekondenseringsfabrikk på Værne kloster (Værne kloster melkefabriker), og deretter planteskoledrift og kjøttproduksjon. Gården har i dag ingen husdyrdrift og gårdens ca. 1000 dekar jord brukes til kornproduksjon. Et mindre barskogreservat ved Huseby og plantefredningsområde i Klosteralléen tilhører gården. Siden 1905 er gården eid av familien Sundt Jensen.

Carlberg gård med Bog, ble skilt ut fra Værne kloster i 1839 og var i mange år amtmannsbolig og -kontor (fylkesmann) for amtmann og stortingsrepresentant Carl Sibbern (1809-1880). Da han døde i 1880 ble han begravet i utkanten av det som i dag er Bogslunden edelløvskog-reservat, like sør for den gamle jernbanen. Den lille kirkegården har fått navnet Amtmannens grav og det ligger i dag begravet seks stykker fra familien Sibbern her. Carlberg gård har i dag herregårdspreg med alleér og store varmekjære trær. Hovedbygningen er fra 1842 og driftsbygningene fra 1939 og 2021. Gården har 850 dekar jord som benyttes til korn og grønnsaker, pluss 9 hulls golfbane (70 dekar). I tillegg har gården 430 dekar skog, herunder Bogslunden edelløvskog-reservat. Ny jernbanetrasé er under bygging i 2023 og vil dele flere av de største jordene diagonalt, noe som endrer landskapet ved gården betydelig. Siden 2010 er gården eid av familien Gauterud.

Evje herregård ligger sør for Værne kloster, mot Evjesund. Gården har røtter helt tilbake til oldtiden (500 år Evt.). Under herregårdstiden på 1500-tallet vokste eiendommen til et større gods på flere tusen mål med både skog, dyrket mark og innmarksbeite. På Evje gård er det i dag lite som minner om gårdens historiske røtter. Flere praktfulle bygninger ble revet på 1960-tallet. Med unntak av stabburet fra 1890-tallet og røkterboligen er alle bygningene på Evje gård av nyere dato. Driftsbygningene er fra 2004 og 2022. Gården hadde landets største oppdrett av fullblodshester fram til 1950 og hadde distriktets største melkefjøs i andre del av 1900-tallet. I dag er 750 dekar av gårdens jordbruksareal omdisponert til golfbane, mens de resterende 300 dekar benyttes til beite og eng for gårdens oppdrett av ridehester. Vardeåsen barskogreservat og Kajalunden edelløvskog-reservat tilhører Evje og ligger sør på gården mot Evjesund og Botnertjern. Siden 2020 er gården eid av familien Andresen.



Bildet er fra et familiealbum til familien Sibbern på Carlberg i 1892, ikke langt fra Amtmannens grav. Foto gjengitt med tillatelse fra Jørgen Westerveld.

Fornminner

Rygge UKL er rikt på kulturminner fra ulike tidsperioder som strekker seg tilbake til steinalderen. Tidligere Rygge kommune hadde landets største tetthet med fornminner i Norge¹. Det mest berømte funnet er **Gullsporen fra Rød**, som ble funnet i andre halvdel av 1800-tallet på gården Rød ved Værne kloster. Den er i dag utstilt på kulturhistorisk museum i Oslo. Gullsporen fra Rød ble fra 2020 kommunevåpen for nye Moss kommune.



Gullsporen og beslag fra Rør fra ca. år 900.
Foto: Kulturhistorisk museum i Oslo.
Lisens: CC 4.0 BY-SA



Pilegrimsveien er i dag rekonstruert og merket med pilegrimsmerket. Veien strekker seg gjennom hele Rygge og det er mange fornminner langs veien.



Rygge kirke. Foto: Moss kommune

¹ Se kart i vedlegg 1

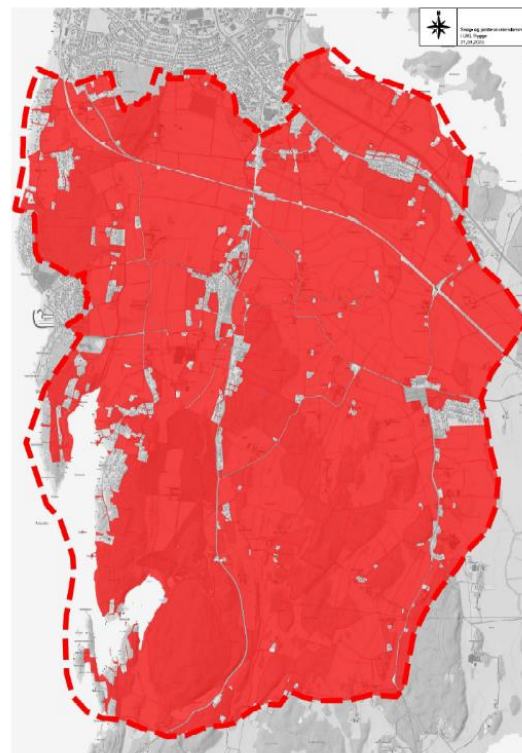
3.3. Landbruk og næringsliv

Lengst nord i gamle Rygge går den mektige moreneformasjonen raet. På sydsiden av raet er det lett morenejord av sand og siltjord øverst. Nedenfor er de vide slettene med fruktbar leirjord avsatt på havbunnen før landhevingen. Mesteparten av Rygge UKL ligger på nedsiden av raet og jorda er derfor av høy jordbruksmessig kvalitet. Klimaet er varmt og temperert, med tidlig vår. Årsnedbøren er relativt høy og ligger på mellom 700 og 900 millimeter. Det fruktbare jordsmonnet og varme, fuktige klimaet legger grunnlaget for en allsidig planteproduksjon. Her dyrkes korn, mange typer frilandsgrønnsaker, frukt, bær og poteter. Kommunen er Norges 6. største innen produksjon av grønnsaker.

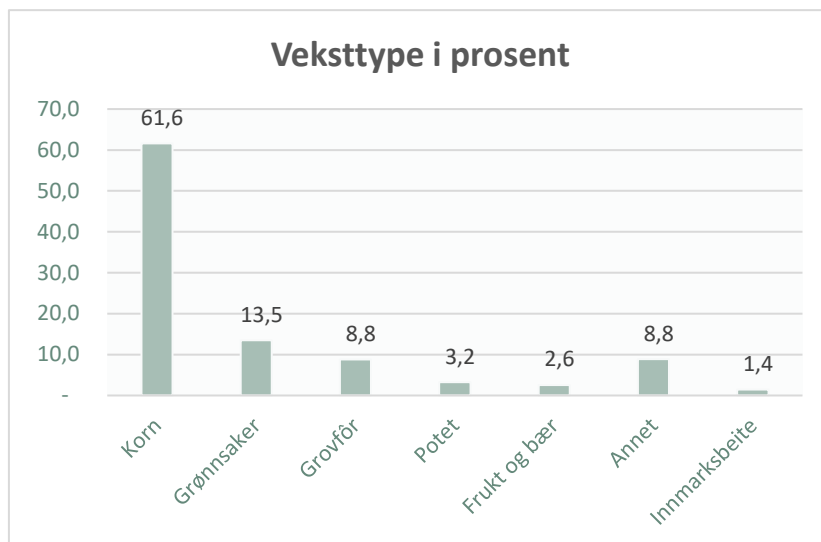
Innenfor Rygge UKL var det i 2022 46 driftsenheter som mottok produksjonsstilskudd. I alt er det 107 landbrukseiendommer av varierende størrelse, men omtrent halvparten av samlet jordbruksareal er i drift ved bortleie. Det er et fåtall gårdsbruk som har husdyr. Det er én stor økologisk melkeprodusent og to småfebesetninger, hvorav den ene er økologisk, mens det er hestehold i større omfang på to av gårdene i området (hesteoppdrett på Evje og oppstalling av ridehester på Balke). I tillegg kommer to større fjørfebesetninger. Husdyrbeitingen foregår stort sett på innmarksbeiter og på dyrket mark. I dag er det noen få store veksthusanlegg, mens det tidligere var mange små.

Rygge har rik og variert skog, men ikke de store skogarealene. Samlet skogareal er mindre enn samlet jordbruksareal, og derfor en ekstra viktig ressurs å ta vare på. Skogeiendommene er overveiende små og består for det meste av gårdsskoger. Deler av skogområdene har høy artsrikdom og er høyt verdsatt på grunn av sitt biologiske mangfold.

I tillegg til et flott kulturlandskap kan Rygge by på fine og varierte skogområder, fra kystnær furuskog til edelløvskog i herregårdslandskapet. Skogbruket i et tett befolket område som Rygge gir mange ulike interesser. Skogen er viktig for lokalt friluftsliv, jakt, sanking, kultur og miljø, i tillegg til næringsinteresser. Den har også en stor rolle som klimaskog i våre kystnære områder.



Kartet viser landbrukseiendommer innenfor Rygge UKL i rødt



Arealbarometer for Rygge UKL, basert på søknader til produksjons- og avløsertilskudd i jordbruket for 2022. Tallene gir et omtrentlig bilde av arealbruken i jordbruket innenfor området. Kategorien «annet» inkluderer produksjon av ferdigpleen som ikke er berettiget produksjonstilskudd. Kilde: NIBIO

Arealtype	Dekar
Jordbruksareal	
Fulldyrka	14 200
Innmarksbeite	500
Skog	9000
Myr	20
Bebyggelse/samferdsel	2300
Annet markslag	4000
Sum	30 020

Kilde: Arealressurskart AR5 2023, Moss kommune

Utviklingstrekk i nyere tid

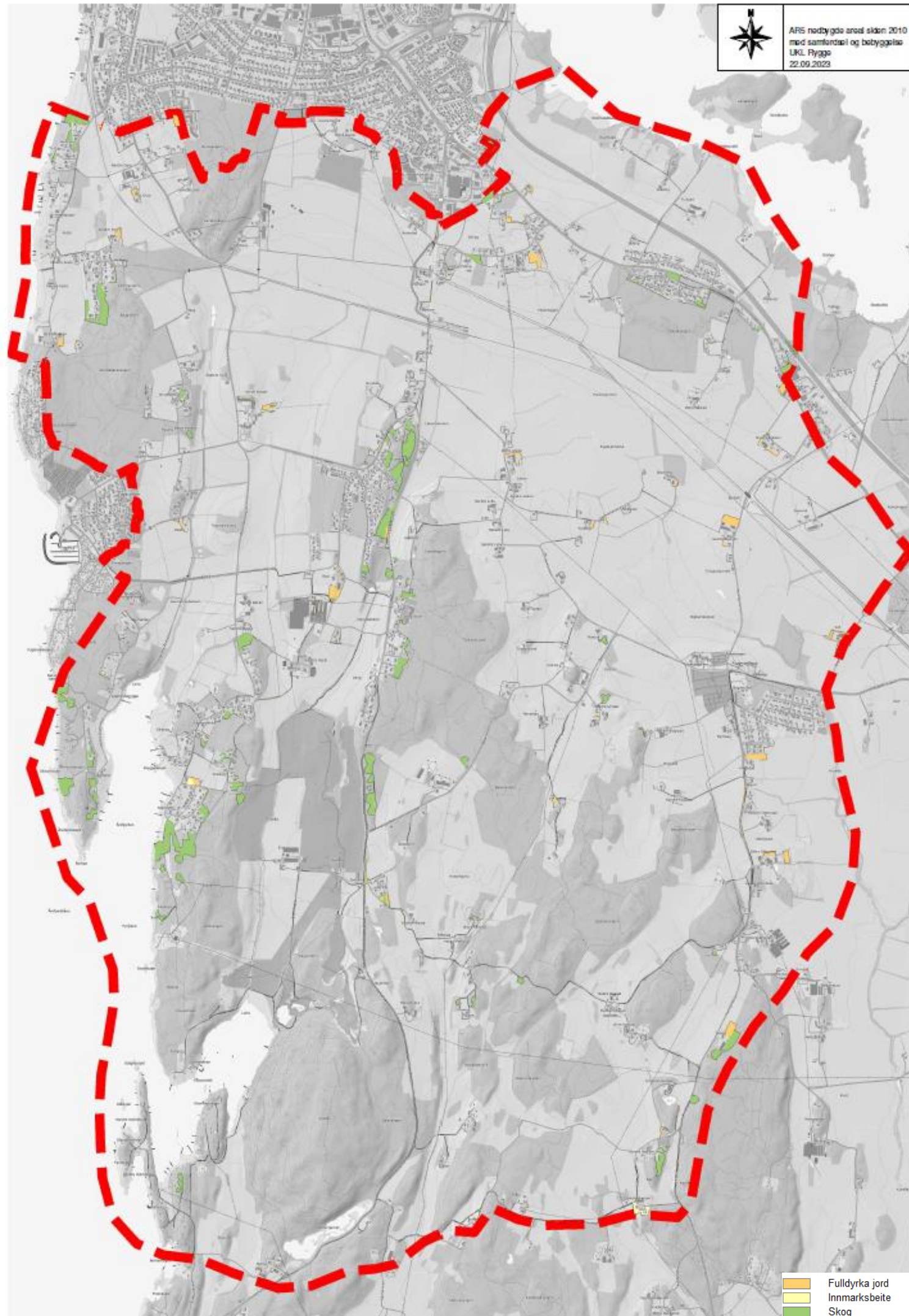
Landbruket i Rygge har gjennomgått store endringer i nyere tid. På slutten av 1800-tallet førte nye oppfinnelser av mekaniserte hesteredskaper som slåmaskin, selvbinder og potetoptaker til en revolusjon i driftsmåten til bøndene. På samme tiden kom jernbanen til Rygge og dette bidro til økt markedstilgang for jordbruksprodukter samt tilgang på organisk gjødsel fra Kristiania. Av hygienehensyn ble husdyrhold forbudt i byene på denne tiden, noe som førte til en kraftig økning i Rygge. På starten av 1900-tallet hadde Rygge 1800 storfe og to meierier; Rygge Meieri (1879-1947) og Dilling Meieri (1880-1938). Bøndene i Rygge har en lang tradisjon for å organisere seg. Rygge Bondelag ble etablert i 1897 og er fortsatt aktive i dag.

Mens landskapet i Rygge tidligere var preget av mer oppdelt areal, har det gradvis gått over til færre driftsenheter på større og mer sammenhengende areal. Lukking av bekker og grøfter i markskillene mellom 1950 og 1990 har muliggjort denne landskapsendringen. Vanningsanlegg ble bygget på 70- og 80-tallet, slik at det meste av jordbruksarealet har vanning i dag. Fra 1950-tallet fram til 1970 forsvant husdyrholdet gradvis fra gårdsbrukene, og bøndene har spesialisert seg på plantedyrking siden 1960-tallet.

Tidligere Rygge kommune hadde en jevn befolkningsvekst i flere tiår, grunnet nærheten til flyplassen, og gikk over til å ha tettstedspreg i mange områder. Dette gjelder også i Rygge UKL, som i dag har et innbyggertall på 2 898 personer. Det er tett befolkede områder i og rett utenfor sonen som ligger nært opp mot mange av gårdene. Ifølge SSB er tettstedsnært jordbruksareal under størst press for utbygging. En kartanalyse for årene 2010 og 2023 (neste side) viser at det er bygget ned 80 dekar fulldyrket jord i perioden. Skog og innmarksbeite hadde en nedgang på henholdsvis 240 dekar og 6 dekar. Det pågår for tiden storstilt utbygging av nytt dobbeltspor gjennom Moss. Deler av den nye jernbanetraseen vil gå igjennom Rygge UKL fra Carlberg gård (i tunnel) og gjennom Dilling mot Saastad. Dette berører jordbruksdrifta til en rekke gårder. Arealregnskapet til Moss kommune viser at det vil gå tapt 153 dekar dyrka mark som følge av nytt dobbeltspor fra Carlberg til Saastad. Det er beregnet at det vil tilbakeføres 25 dekar når det gamle jernbanesporet blir tilbakeført til dyrka mark.



ARS nedbygde areal siden 2010
med samfordrøil og betyggelse
UKL Rygge
22.09.2023



En kartanalyse for årene 2010 og 2023 viser at det er bygget ned 80 dekar fulldyrket jord i Rygge UKL (innenfor stiplede rød linje) for perioden. Skog og innmarksbeite hadde en nedgang på henholdsvis 240 dekar og 6 dekar. Fargelagte områder viser hvor nedbyggingen har funnet sted. Kilde: Arealressurskart AR5 2023, Moss kommune

Tilleggsnæringer

Andelen heltids gårdbrukere i Rygge UKL er langt høyere enn ellers i landet, på grunn av potet- og grønnsakproduksjonen. Allikevel er mange avhengig av inntekter fra annet arbeid, i tillegg til inntekter fra gårdsdriften. En rekke bønder i Rygge UKL har også utviklet tilleggsnæringer basert på gårdens ressurser:

Rygge Meieri fikk nytt liv i 2020 da ekteparet Gammelsrød fra Bjølsund gård gjenopptok de lokale meieritradisjonene. Meieriet driver produksjon av norske spesialoster- og yoghurt etter tradisjonsrike metoder, med økologisk melk fra egen gård. Rygge Meieri er blitt kjent langt utenfor kommunens grenser, og i 2021 ble Bjølsund brie kåret til Norges beste brie med gullmedalje i NM i Ost. Bjølsund gård ligger innenfor Rygge UKL, mens meieriets lokaler ligger rett utenfor området grenser ved Rygge stasjon på Halmstad.

Bjølsund gårdsbutikk ligger på Vestre Bjølsund langs Ryggeveien. Siden 2008 har butikken solgt lokale, sesongbaserte gårdsprodukter både fra familiens gård og andre produsenter rundt om i Østfold. Butikken er kjent for sine kvalitetsvarer og har en stabil kundemasse.

På **Carlberg gård** produseres det korn, grønnsaker og bær. Det arrangeres en rekke arrangementer på gården, blant annet bondens høstmarked. Det leies ut lokaler til næringsdrivende og formål som selskaper, møter og konserter. Her tilbys også simulatorgolf i den gamle låven og selvplukk av årets grønnsaker.

Balke gård produserer korn og grovfôr. I en rekke år har det blitt arrangert høstmarked og søndagsåpen kafé med åpen gård. Det leies ut lokaler til ulike arrangementer med catering, hvorav noe er basert på råvarer fra gården. Det er et sterkt hestemiljø her med lange historiske røtter. Det leies ut stallplasser, arrangeres kurs og hestekonkurranser.

På **Bakke Søndre** dyrkes det ulike typer grønnsaker og noe bær, som selges i eget gårdsutsalg gjennom sesongen. Eier driver kattehotell med dyregravlund på gården og rehabiliterer skadde fugler. På nabogården **Bakke Nordre** selges det også sesongbaserte grønnsaker i eget utsalg.

Ekeby Gård gårdsbryggeri ble etablert i 2019. På gården dyrkes det malkorn (bygg) til egen produksjon av øl. I 2023 har gårdsbryggeriet utviklet 14 typer øl og to typer brus. Produksjonskapasiteten har på få år økt fra 100 liter til 2 000 liter i uken. Bryggeriutsalget på gården er åpent hele året.



3.4. Kulturlandskapets naturverdier

De biologiske verdiene i Rygge UKL knytter seg til de mange og godt bevarte alléene og trerekkene (se vedlegg 3), et stort antall gamle eiketrær, hagemark med blant annet eik og mange kantsoner og løvskogsbryn som binder landskapet sammen. Mange av gårdene har fortsatt gamle gårdsdammer, store tuntrær og enkelte har gamle parkanlegg. Det er også et stort arts mangfold knytta til de ulike skogtypene som edelløvskoger, gammel barskog og rik sumpskog. Ut mot kysten finnes et mer småskala landskap med mer grunnlendt mark som gir grunnlag for en annen variasjon i naturtypene, slik som karrig kystskog, tørreng, einerbakker og strandberg - og strandkantvegetasjon. Det er svært viktig for det biologiske mangfoldet at strukturen med korridorer som binder leveområder for planter, dyr, insekter og fugler sammen, bevares.

Hule eiker og andre store løvtrær

Hule eller store eiker er en utvalgt naturtype etter naturmangfoldloven fra 2011. I løpet av eikas lange levetid oppstår mange viktige levesteder på og i treet, som er grunnlaget for eikas rike arts mangfold, som grov sprekkebark og ulike miljøer med død ved og vedmuld. I 2023 er det registrert rundt 1000 hule eiker i Rygge UKL. Det er også mange andre gamle eller hule løvtrær i området som er viktige leveområder for mange vedlevende og huleboende organismer, lav og moser. Flere av de store gamle trærne er frittstående og monumentale enkelttrær eller tuntrær som er svært karakteristiske i landskapet.

Kulturmark og semi-naturlig eng

Kulturmark er menneskeskapte områder som er preget av kontinuerlig jordbruksdrift. Semi-naturlig eng eller kulturmarkseng er kulturmark som har hatt langvarig påvirkning fra mennesker og beitedyr, uten spor etter pløying eller tilsåing og gjødsling. Vegetasjonen i semi-naturlige naturtyper har utviklet en spesiell sammensetning av plantearter. Rygge UKL har flere typer semi- naturlig eng; naturbeitemark, hagemark og slåttemark. De er alle rødlistede naturtyper. Naturbeitemark er grasmark med langvarig hevd i form av husdyrbeite, og ingen eller i liten grad av gjødsling og jordbearbeiding. Hagemark er også gamle grasdominerte beiter, men med spredte gamle trær i tillegg. Slåttemark er urterike arealer som regelmessig er blitt slått sent i sesongen, ofte blir de også høstbeitet. Miljødirektoratet har kartlagt følgende forekomster i Rygge UKL:

Naturtype	Antall
Naturbeitemarker	17
Hagemarker	11
Semi-naturlig eng	14
Slåttemark	1

Tallene er hentet fra Naturbase og naturtypenes tilstand i 2023 er kjent for de fleste av registreringene, som ble kartlagt i 2021-2022 og innenfor Værne kloster landskapsvernområde i 2016². Det meste av kulturmarka i oversikten ovenfor har gått ut av bruk og gror igjen.

² Se vedlegg 2 og 4



Beitedyr er bra for skjøtsel av kulturlandskapet, og skaper i tillegg trivsel. Foto: Harald Urstad

Strandsone

Strandenger i Sør-Norge er så å si alle betinget av hevd med beite og/eller slått, og har en karakteristisk flora med salttålede arter og et innslag av semi-naturlige engarter. Slike strandøkosystem har et stort biologisk mangfold og er viktige raste- og beiteplasser for våtmarksfugl. Opphører den tradisjonelle driften gror slike semi-naturlige strandenger til med takrør eller strandsumpskog. Både naturlig strandeng og semi-naturlig strandeng er rødlistede naturtyper i Norge. Det er kartlagt strandeng og strandsump innerst i Evjesundet og i Årefjorden - Leira. Bløtbunnsområder er kartlagt utenfor disse med ålegrasenger i Evjesundet. Det er naturlig og semi-naturlig strandeng ved ulike lokasjoner, og disse er registrert med god til dårlig tilstand.

Naturtype	Antall
Semi-naturlig strandeng	3
Strandeng	3
Strandeng og strandsump	1
Ålegrassamfunn	10
Bløtbunnsområder i strandsonen	4

Dammer, bekker og fuktområder

Dammer og bekker er viktige biotoper i landskapet, både for gårdsdriften, men også for plante- og dyrearter som lever her. Det er i Naturbase registrert 24 dammer innenfor Rygge UKL, men de biologiske verdiene knyttet til disse områdene er ikke kartlagt³.

Bekkene Gunnarsbybekken, Evjeåa og nordre del av Støtvigbekken renner igjennom Rygge UKL, mens Kureåa er på grensen til området. Disse bekkene er alle viktige gytebekker for sjørørret. Den økologiske tilstanden i bekkene er dårlig til svært dårlig.

Vannområdeutvalget Morsa overvåker kystbekkene og ajourfører tilstand, men samarbeider med Landbruksforvaltningen og Statsforvalteren når det utføres ulike tiltak. Enkelte bekker er åpnet de senere år, og det er gjennomført en del biotopforbedrende tiltak. Mange av tiltakene forbedrer også forholdene til sjørørret, som ny gytegrus og strømmingsterskler. Det er også utført erosjonsforbyggende tiltak i nesten alle bekkene. Det er steinsatt og bekkekanter er sikret, fysiske hindringer som nedfall av trær og busker i bekken er fjernet. Noe er også nyplantet.

Botnertjernet er et kunstig tjern opprinnelig anlagt på slutten av 1800-tallet for å produsere is om vinteren. I dag er Botnertjernet en svært viktig kulturlandskapssjø i Vardåsen naturreservat, med et rikt dyre- og fugleliv.

Kantsoner, vegetasjonsbelter og artsrike veikanter

Området er rikt på kantsoner og vegetasjonsbelter mellom åpen mark og frodig vegetasjon. De finnes langs bekker, grøfter, steingjerder i eiendomsgrenser og mellom åkerteiger. Dette er verdifulle småbiotoper i landskapet med viktige funksjoner for flora og fauna, spesielt insekter og fugler. Det er registrert omkring ti artsrike veikanter og småbiotoper i Rygge UKL. De fleste artsrike veikantene skjøttes og har god tilstand ifølge Miljødirektoratets kartlegging fra 2022. Vanlige veikanter med blomstrende planter er også viktige leveområder for pollinerende insekter. I Værne Kloster landskapsvernområde ligger biotopvernområdet Klosteralléen. Det omfatter omtrent fem dekar langs Klosteralléen, og er vernet på grunn av den sterkt truede planten kammarimjelle.

³ Se vedlegg 4



Foto: Guri Dahl. Gunnarsbybekken strekker seg et par kilometer fra Værne kloster- området til Årefjorden. Det er rik edellauvskog av stor verdi langs mesteparten av bekken og den er en viktig gytebekk for sjørret. Hoveddelene av bekken og noe av Årefjorden er innenfor Værne kloster landskapsvernområde, mens mindre deler er innenfor Telemarkslunden og Ekebylunden naturreservat. Strandeng og strandsump kan sees på bildet innerst i fjorden. Her er også viktige bløtbunnsområder i strandsonen og ålegrassamfunn. Kilde: Naturbase

Skog

Det er biologiske verdier knytta til de større skogsområdene. Spesielt løvskogene, kantskoger og bryn har fortsatt spor etter tidligere beitebruk (beiteskog), og er rike fuglebiotoper. Gammelskog med nøkkelbiotoper og rik soppflora finnes i både løvskog og barskog. I Rygge UKL er det kartlagt både fattig og rik edelløvskog, lågurtedelløvskog, lågurtbøkeskog, lågurteikeskog, gammel lågurtospeskoskog, gammel lågurtgranskog, høgstaude-edelløvskog, rik svartorsumpskog og rik svartorstrandskog. Dette er alle skogtyper som enten er rødlista eller har en sentral økosystemfunksjon.

Bogslunden naturreservat ligger nordvest i området ved Carlberg gård og grenser inntil landskapsvernområdet. Dette er en variert edelløvskog med et rikt fugleliv.

Husebyskogen naturreservat ligger like vest for Værne Kloster. Dette er en rik sumpskog med blant annet svartorsumpskog og den sterkt trua planten vasstelg.

Telemarkslunden og Ekebylunden naturreservat ligger like sør for Værne Kloster. Telemarkslunden er en gammel plantet bøke- og eikelund fra ca. 1890. Her er det flere gamle eiketrær som er ca. 250 år gamle. Lunden er tidligere blitt brukt som beiteareal, men dette opphørte før 1940. Ekebylunden er en velutviklet edelløvskog med betydelig innslag av ask, svartor og alm, og det er gjort flere funn av rødlista sopp der. Deler av Gunnarsbybekken ligger i reservatet og er en av få åpne bekkedrag i Rygge.

Kajalunden naturreservat ligger sørøst for gården Evje. Edelløvskogen i dette reservatet er en smyle-bøkeskog som stammer fra en planting fra ca. 1870. Mange funn av rødlista sopp er gjort her. Dette er den største og mest typiske representanten for denne skogstypen i Østfold.

Vardåsen naturreservat ligger lengst sørvest innenfor området og omfatter et variert skogsområde med forekomst av flere barskogtyper, samt Botnertjernet. Mange rødlista sopparter er funnet her. Lavfurskog dominerer toppen av åsen og på grunnlendte partier i området. Blåbærgranskog og lågurtgranskog finnes rett sør for toppen. Det ligger flere gravrøyser på toppen av åsen.

Fastlandsdeler av Vestre Vansjø naturreservat ligger lengst nordøst innenfor området. Formålet med vernet er å bevare et viktig våtmarksområde med vegetasjon, fugleliv og annet dyreliv som naturlig er knyttet til området.

Innenfor Værne kloster landskapsvernområde er det opprettet en mindre trekirkegård like utenfor Bogslunden naturreservat. Her stables de største og dårligste stammene sammen for å skape et mikromiljø som mange insektarter er avhengige av for å overleve.



Huleelkå på Feste av Guri Dahl

Rødlista arter

Rødlista arter er arter som står i fare for å forsvinne fra norsk natur. I Rygge UKL finnes rødlista arter innen ulike dyregrupper, karplanter, lav og sopp. Kritiske truede fuglearter som vipe og hettemåke hekker i området. I juni 2023 ble den sterkt truede planten solblom første gang registrert innenfor Rygge UKL, mellom Pålsrud og Kajalunden. Den er sterkt knyttet til gammel kulturmark og forsvinner etter en tid med gjengroing. Stangerholmen/Evjesund er et interessant område som har ulike kulturbetinga naturtyper som ligger over skjellsand. Dette gir grunnlag for en rik flora med flere rødlista arter som nå er truet av gjengroing, eksempler er hjertegras, marianøkleblom, knollmjørdurt, nikkesmelle og bukkebeinurt. Langs kysten av Rygge UKL er det flere interessante rødlistearter, bl.a. strandtorn ved Svartskjær og sodaurt ved Stangerholmen. Ved Rygge middelalderkirke vokser den sterkt truede planten muserumpe. Et stort antall rødlista sopp er funnet i naturreservatene, men det er også funn i randsonene til disse, og i flere edelløvsoger og barskoger. Dronningstarr og flere sjeldne insekter er påvist i Telemarkslunden naturreservat.

Fremmede arter

Fremmede arter er arter som ikke forekommer naturlig i området. Disse plante- eller dyreartene konkurrerer med den stedegne floraen og faunaen og er en av hovedårsakene til tap av norsk naturmangfold. Blant fremmede planter som er registrert i Rygge UKL er kjempespringfrø, kanadagullris, hagelupin, svartstøtvier, parkslirekne, vinterkarse og russekål. Rynkeroser er ofte å finne i strandsoner. Mongolspringfrø er registrert blant annet ved Huseby og Børsebakke. Den kan raskt spre seg videre i naturlig vegetasjon, og særlig bli dominerende langs bekkeløp og i fuktige skogtyper. I skogbryn og kanter er buskhyll/rødhyl og ulike mispelarter registrert. Bønder i området har i likhet med resten av kommunen utfordringer knyttet til hønsesirer.

Landbruksforvaltningen i Moss og Råde har i mange år sammen med ulike grunneierlag arbeidet aktivt for å bekjempe kjempespringfrø i flere av de store bekkene i Rygge UKL. Bekjempelsen er finansiert med SMIL-midler og foregår mekanisk, gjerne over tre år av gangen. Det er kostbart og tidkrevende arbeid. Moss kommune utarbeider i disse dager en egen kommunal strategi for bekjempelse av fremmede arter, denne vil også gjelde for Rygge UKL. Det er ventet at strategien er ferdig i 2024.

3.5. Informasjon og synliggjøring

Det er i dag flere aktører som aktivt arbeider for å synliggjøre Rygge-området for allmennheten, ved å trekke frem landbruks-, kultur- og naturverdiene i området på ulike måter.

Rygge Museum er et kulturlandskapsmuseum som ligger ved Rygge middelalderkirke. Det drives av Rygge Museum og Historielag, som er svært aktive med å formidle Rygges kulturhistorie- og minner gjennom ulike arrangementer, foredrag og utstillinger. I 2023 ble det blant annet arrangert guidet tur i området ved Oakhill, med besøk i hagen på Værne kloster. Historielaget har også publisert en rekke historiske verk som bygdebøker og eldre gårdsmalerier fra Rygge.

Byantikvaren i Moss er for tiden i gang med et prosjekt som skal formidle historien rundt Evje herregård som kulturminne. Det skal settes opp historiske skilt og hvilebenker på vei og sti som er tilgjengelig for alle. Prosjektet er tildelt UKL-midler og skal ferdigstilles i løpet av 2023. Det er et samarbeid med grunneier og Rygge museum og historielag.

Ekholt & Dilling Velforening representerer innbyggerne i området (nordvest i Rygge UKL), og arbeider for en balansert utvikling som tar hensyn til natur og miljø. En av hjertesakene er bevaring av Værne kloster landskapsvernområde og herregårdslandskapet, som det er knyttet to publikasjoner til. Den ene publikasjonen er delt ut til politikerne i Moss for å øke bevisstheten om områdets verdier.

Moss kommune og Viken fylkeskommune har i flere år samarbeidet om å gjøre viktige kulturminner i Rygge UKL tilgjengelig og synlig for allmennheten. Pilegrimsleden er blitt merket opp på nytt, og i denne forbindelse har flere kulturminner langs leden blitt tilrettelagt og skiltet. Det utføres skjøtsel av vegetasjon, skilt og benker langs pilegrimsleden samt syv arkeologiske kulturminner som kan oppleves fra stien. Disse utvalgte kulturminnene er viktige elementer i det varierte kulturlandskapet i Rygge. Et eksempel på dette er Telemarkslunden, der et 2000 år gammelt gravfelt utgjør en sentral del av turområdet og det vernede naturreservatet med gamle eiketrær og bøkeskog⁴. Se også pilegrimsleden.no for mer informasjon.

⁴ Se vedlegg 5 for oversikt over skjøtelsavtaler

3.6. Utfordringer og muligheter i Rygge UKL

	Utfordringer	Muligheter
Landbruk og næringsliv	Kostnadsøkning på flere innsatsfaktorer i jordbruket kan påvirke muligheter og risikovilje til å satse på tilleggsnæringer eller opprettholde og styrke eksisterende. Press på jordbruksarealene ettersom området er nært opp mot tettstedsbebyggelse. Bygging av ny jernbane går igjennom nordre del av Rygge UKL.	Tilskudd fra UKL og Innovasjon Norge kan minske risiko og bidra til en mer lønnsom landbruksnæring gjennom tilleggsnæringer. Sterkere jordvern for å opprettholde næringa og kulturlandskapet. Ny jordvernstrategi for Moss kommune kommer i 2024. Beliggenheten gir markedsmuligheter for tilleggsnæring.
Særpreg og kulturhistoriske verdier	Trues av gjengroing. Det er et generelt forfall av kulturminner og kulturmiljø. Nye elementer kan bryte med Herregårdslandskapets særpreg.	Kulturminner kan restaureres og skjøttes av gårdeierne selv og samtidig bidra til en mer lønnsom landbruksnæring. Gårdeierne må gjøres oppmerksomme på at skjøtsel av fredede kulturminner kan kreve dispensasjon fra kulturminneloven. Derfor bør skjøtsel av fredede kulturminner kun gjennomføres etter dialog med fylkeskommunen. Informere bedre om regelverk rundt gårdsdammer og steingjerder. Det oppfordres til gjenbruk av eldre, tradisjonelle bygninger. Nye bygninger skal tilpasses det tradisjonelle kulturlandskapets terreng og byggeskikk.
Kulturlandskapets naturverdier	Tilbakegang i arter og kulturpåvirkede naturtyper. Kunnskap om tilstand og biologiske verdier som finnes i kulturpåvirkede naturtyper i Rygge UKL er nokså godt kjent, men det mangler kartlegging i noen områder og en oversikt over fokusområder og prioriteringer. Fremmede plantearter truer stedege arter og ødelegger opplevelse av kulturelementer- og minner.	Komplekse årsaker til tilbakegang. Det som kan gjøres lokalt med UKL- midler er restaurering og skjøtsel, blant annet ved å legge til rette for flere beitedyr. Informere innbyggere og gårdbrukere bedre om lovverk rundt utvalgte naturtyper vi har mye av (hule eiker). Kartlegging av rødlista arter i utvalgte områder. Styrke bærekraftig landbruksnæring med driftsformer som opprettholder kulturlandskapet der mange arter har sitt leveområde. Det er ønskelig med faglige kartlegginger av kulturlandskapets naturverdier i utvalgte områder og etter hvert utarbeide skjøtselplaner i tråd med kartlegging. Gjøre grunneiere oppmerksomme på naturverdier og evt. rødlista arter, informere og oppmuntre til tiltak. Tilskudd til forebygging og bekjempelse av utvalgte fremmede plantearter og forekomster.
Informasjon og synliggjøring	Flere aktører som synliggjør landbruks-, kultur- og naturverdier i Rygge-området, men ingen spesifikt for Rygge UKL-utnevnelsen. Det er ikke kartlagt hvilke ferdselsårer som kan ha behov for skjøtsel.	Arbeide mer strategisk og målrettet mot mer synliggjøring av Rygge-området som utnevnt utvalgt kulturlandskap i jordbruket gjennom ulike tiltak som skilting, samarbeid, fotodokumentasjon, forskningsprosjekter m.m. Kartlegge, rydde og merke turstier i samarbeid med grunneier.
Ressursbehov	Reduserte ressurser knyttet til restaurering og vedlikehold av kulturminner, kulturlandskap og bygninger. Kunnskapsbehov knyttet til kulturlandskapstiltak.	Informere søkere om andre tilskuddsordninger som kan styrke prosjektenes gjennomføringsevne. Tilrettelegge for faglige råd og veiledning ved behov.

4. TILTAK FOR SÆRPREG OG KULTURHISTORISKE VERDIER

Kulturminner og kulturmiljøer i landskapet

Hovedutfordringen med å sikre bevaring av de særpregede landskapselementene er opphør eller endring av driftsformer over tid. Mange steingjerder er i dårlig forfatning, fjernet eller gjengrodd. Det er gårdsdammer som trenger opprensning, skjøtsel og sikring. Restaurering og vedlikehold er tid- og kostnadskreven. Manglende kunnskap rundt gjeldende regelverk kan også være en årsak. I Moss kommune er fjerning av steingjerder et søknadspliktig tiltak. I Værne kloster landskapsvernområde skal steingjerder beskyttes mot skade og ødeleggelse og det er forbud mot å gjenfylle eller å tappe ut dammer. Uttak av vann fra gårdsdammer med årssikker vannføring (tilknyttet bekke eller annet vassdrag) er regulert i vannressursloven §5 og §10.

For å bevare de karakteristiske store, gamle trærne, alléer og trerekker i herregårdslandskapet er det i mange tilfeller ønskelig å beskjære trærne, både av estetiske, og i noen tilfeller, sikkerhetsmessige årsaker. Fristilling av eiketrær på et tidlig tidspunkt bidrar til å bedre vekstvilkår og sikrer langsiktig rekruttering av eiketrær. De karakteristiske store, gamle trærne i Rygge UKL bør ses i sammenheng og ha en felles målsetting med plan for langsiktig bevaring. Informasjon til grunneiere om betydningen av riktig skjøtsel, og å unngå visse tiltak som graving eller pløying for nær trærne (skader på rotsystemet kan gjøre dem mer ustabile/vindutsatte) er viktig å formidle.

I Værne kloster landskapsvernområde er det forbud mot hogst av alléer, tregrupper og trerekker og karakteristiske frittstående enkelttrær. Det må søkes om tillatelse til å utføre tiltak som trepleie (beskjæring), fjerning og reetablering. I tråd med bestemmelser i [forskrift om vern av Værne kloster landskapsvernområde](#) er det utarbeidet en egen [forvaltningsplan](#) med bestemmelser for Værne Kloster landskapsvernområde. Plan for reetablering av alléer og trerekker skal utføres i samråd med vernemyndighet innenfor landskapsvernområdet og med Landbruksforvaltningen i Moss og Råde i området ellers.

Etablering av egne tilskudd i Rygge UKL til vedlikehold, og i noen tilfeller årlig vedlikehold av viktige landskapselementer, vil bidra til å sikre disse landskapsverdiene. Andre tilskuddsordninger som kan søkes samtidig er Regionalt miljøtilskudd i jordbruket (RMP) §17 skjøtsel av steingjerder, trerekker og alléer m.m., Spesielle miljøtiltak i jordbruket (SMIL) og Miljødirektoratets tilskuddsordning for trua naturtyper.

Det er behov for en faglig kartlegging av viktige landskapselementer som gårdsdammer, trerekker, alléer og steingjerder innenfor området. Stor og hule eiketrær utenfor produktiv skog og verneområder har status som Utvalgt naturtype, og de aller fleste er kartlagt i Naturbase. Økt kunnskap om de overnevnte landskapselementenes betydning for naturmangfold, kan motivere flere til å ta vare på disse.

Aktsomhetsplikt for hule eiker

Hul eller grovokste eik er en utvalgt naturtype som er særskilt sikret etter naturmangfoldloven. Med hule eiker menes eiketrær som har en diameter på minst 63 cm, tilsvarende omkrets på minst 200 cm i brysthøyde. Eiketrær som er synlig hule skal ha en diameter på minst 30 cm, tilsvarende omkrets på minst 95 cm. Unntatt er hule eiker i produktiv skog.

Aktsomhetsplikten for utvalgte naturtyper betyr at enhver har plikt til å ta særskilt hensyn for å unngå forringelse av naturtypen. Grunneier og tiltakshavere som planlegger tiltak som kan berøre en hul eik, skal vurdere konsekvensene for naturtypen. Eier eller driver du en landbrukseiendom og skal sette i gang med et jord- eller skogbrukstiltak som berører en hul eik, må du melde fra til kommunen før tiltaket gjennomføres. Det er viktig å være oppmerksom på at tiltak som ikke er søknadspliktige, fortsatt kan være i strid med aktsomhetsplikten. Er det usikkerhet om hvilke konsekvenser tiltaket kan få, ta kontakt med kommunen eller Statsforvalteren for en avklaring.

Fredede og verneverdige bygg

Bygninger og tun tilknyttet jord- og skogbruk er sentrale elementer i jordbrukets kulturlandskap, som innehar både praktisk og estetisk betydning. I Rygge UKL finnes det mange historiske bygninger og tun. Bygninger som er oppført før 1537 har nasjonal verdi og er automatisk fredet etter kulturminneloven. Det er strenge føringer for tiltak i fredningsbestemmelsene og arbeid utover vanlig vedlikehold er søknadspliktig til kulturminneforvaltningen i fylkeskommunen. Eksempelvis krever skifte av malingstype dispensasjon. Bygninger som har status verneverdige har ofte en regional eller lokal verdi og er vernet etter Plan- og bygningsloven. I kommuneplanen er disse ofte regulert til hensynssone bevaring og det er egne bestemmelser for eiendommen. I prinsippet skal originale deler av en vernet bygning tas vare på, eller skiftes ut med kopier, men slike tiltak må avklares med Byantikvar. Det må i mange tilfeller også sendes søknad til Plan- og bygningsavdeling i kommunen.

I Rygge UKL skal grunneiere oppfordres til å ivareta sine bevaringsverdige bygninger, tun og andre kulturminner på best mulig måte. Grunneier skal settes i kontakt med byantikvar og kulturminnemyndighet i fylkeskommunen ved behov for faglig råd og veiledning utover det Landbruksforvaltningen kan tilby. Det kan søkes tilskudd fra UKL-ordningen for å dekke en bygningsvernplan i de tilfeller dette er anbefalt av Byantikvar eller kulturminnemyndighet i fylkeskommunen.

UKL-midler som tildeles fredede eller verneverdige bygninger i Rygge skal dekke kostnader ved restaurering for å ivareta det historiske uttrykket, noe som innebærer å reparere framfor å erstatte. Søkere vil bli oppfordret til å søke støtteordninger fra ulike etater for å få på plass realistisk finansiering og tiltaksplaner.

Vedlikehold og restaurering av andre landbruksbygninger som er viktige elementer i kulturlandskapet, kan også tildeles UKL- midler. Bygninger som ikke lenger er i bruk, som stabbur, uthus, låver, fjøs og våningshus samt husmannsplasser, er mer utsatt for forfall

enn bygg som er i aktiv bruk. Samtidig er det ønskelig å støtte opp om et aktivt jordbruk i sonen, og det kan derfor bli aktuelt å prioritere UKL-midler til eldre landbruksbygg som skal gjenbrukes, vedlikeholdes og tilpasses for moderne bruk eller nyoppførte driftsbygninger. Midlene skal i slike tilfeller utelukkende gå til byggets ytre del, slik som tradisjonell takstein, vinduer og kledning. Målet er å opprettholde det tradisjonelle uttrykket i herregårdslandskapet.

I Værne kloster landskapsvernområde er det forbud mot vesentlige eksteriørmessige endringer av bygninger og inngrep som kan vesentlig endre eller virke inn på landskapets særpreg. Tiltak må søkes til Statsforvalteren, i tillegg til at fylkeskommune eller byantikvar involveres ved fredede og vernede kulturminner.

Bevaring av andre kulturminner

Rygge UKL er rikt på kulturminner som strekker seg tilbake til steinalderen. For å synliggjøre automatisk fredede kulturminner i terrenget kan beiting, rydding eller slått brukes. Det kan også være aktuelt å sette opp informasjonsskilt. I RMP for Oslo og Viken 2023 gis det i §16 tilskudd til skjøtsel av enkeltstående automatisk fredede kulturminner (gravhauger) med slått eller beiting. Kulturminneloven har strenge bestemmelser for hva slags tiltak som er tillatt på og i nærheten av fredede kulturminner. Skjøtselstiltak bør derfor alltid gjennomføres etter dialog med fylkeskommunen.



5. TILTAK FOR LANDBRUKS- OG NÆRINGSUTVIKLING

Det er den aktive gårdsdriften som har formet kulturlandskapet og som skal fortsette å ta vare på det i framtiden. I noen tilfeller kombineres aktiv bruk med andre næringer eller ressurser som gården har tilgjengelig. Det er viktig å legge til rette for utvikling innenfor landbruksnæringa, basert på gårdens ressurser og kulturlandskapsverdier i området. Det kan bidra til å opprettholde bosetning, øke trivsel og gjøre området attraktivt for nyetablering.

Det er i dag etablert tilleggsnæringer på flere av gårdene i Rygge UKL, som serverings- og opplevelsestilbud, lokale produkter og utleie av lokaler. Den markedsnære beliggenheten kombinert med at området er et attraktivt turmål for innbyggere i og utenfor kommunen, tilsier at det er rom for økt aktivitet for nye og eksisterende tilleggsnæringer på gårdene. Imidlertid er etablering og videreutvikling av næring tid- og konstadskrevende. De senere år har det vært en kraftig kostnadsøkning på viktige innsatsfaktorer i jordbruket. Dette kan påvirke bøndenes muligheter og risikovilje til å satse på nye tilleggsnæringer. I den forbindelse kan UKL-tilskudd være med på å redusere risikoen for nye etableringer, samt styrke eksisterende produsenter av lokale produkter og opplevelser, slik at det ikke blir færre tilleggsnæringer enn det er i dag.

Aktuelle næringstiltak:

- Felles merkevare basert på lokalproduserte varer som utnytter områdets status og beliggenhet
- Utvikling av nye eller videreutvikling av eksisterende merkevarer for lokalprodusert mat
- Økt bruk av beitedyr i sonen for produksjon av lokalmat
- Bruk av flere eksisterende landbruksbygninger til tilleggsnæring på gård i tråd med veileder om «Gården som ressurs»
- Bruk av gården som lærings- og omsorgsarena gjennom opplegg for «grønn omsorg» (for eksempel Inn på tunet)
- Kultur- og naturformidling knyttet til landbrukets kulturlandskap og historie, som f.eks. arrangere markavandring (innom gårdstun) med DNT eller foreninger, i samarbeid med gårdeiere
- Tilrettelegge for flere markeder, festivaler, aktivitetsdager, utstillinger og småskala serveringssteder basert på lokale ressurser
- Kultur- og naturbasert småskala reiseliv/turisme som dagsturer til fots eller sykkel der det er egnet turveinett
- Utvikle opplevelsespakker for turister med overnatting på gård
- Flere overnattingsmuligheter med kortreist mat i nærheten av gården og kulturlandskapet, slik som bed and breakfast, tretopphytter, glamping med eksempelvis skydome, gjerne i tilknytning til pilegrimsveien
- Kurs i baking, sylting, safting, ysting, småskala dyrking av mat eller husdyrhold eller andre tradisjonelle metoder knyttet til jordbruket
- Innlemme Rygge UKL i kommunalt næringsutviklingsarbeid

- Gründerhjelp til utvikling av ny næring på gården av produkter knyttet til landbruk.
 - kompetanseheving innen tilleggsnæring på gård
 - nettverksbygging mellom aktører og samarbeidspartnere slik at produktene blir tilgjengelig
- Markedsføring
- Kartlegge muligheter for reiselivsutvikling (infrastruktur, naturressurser, kulturressurser) eller næringsutvikling (markedsanalyse for lokal foredling og salg av produkter)
- Utvikle digitale kart for slik informasjon

Listen er ikke uttømmende, men det er en forutsetning at næringstiltakene skal være basert på gårdens ressurser eller kulturlandskapsverdier i Rygge UKL. Søker skal gjøre en vurdering av prosjektet eller tilleggsnæringens bærekraft.

Mange kulturminner og kulturmiljø ligger på privat grunn. Når et område skal tilrettelegges for publikum på privat grunn, må alle parteres rettigheter og plikter ved ferdsel i området være klarlagt på forhånd, og tilretteleggingen må legges opp etter det.

UKL-tilskudd kan kombineres med tilskudd til tilleggsnæring i landbruket fra Innovasjon Norge. Landbruksforvaltningen veileder kommunens søkere i denne prosessen.



Foto: Tommy Lund

6. TILTAK FOR SKJØTSEL AV KULTURLANDSKAPET

Restaurering og skjøtsel av kulturmark

Gjengroing er en naturlig prosess som skjer når tidligere beiter har blitt tatt ut av produksjon. Gras, urter, busk- og trevegetasjon får utvikle seg fritt. Lavere ressursutnytting og overgang til mer ekstensiv drift kan også føre til gjengroing. Utfordringen i Rygge UKL er at det er få beitedyr i området og følgelig har gammel kulturmark med de karakteristiske landskapsstrukturene som eikelunder, åkerholmer, strandenger og skogsbeiter begynt å gro igjen.

UKL-ordningen skal bidra til å opprettholde eksisterende kulturmark og eng. Det kan også gis tilskudd til gjenopprettelse der det er mulig. Tilskudd til å rydde og gjerde inn beiteområder, kan bidra til at det blir mer attraktivt å holde beitedyr innenfor området. Innenfor tilskuddsordningen RMP kan søkere i UKL-områder få tilskudd etter §6 Beiting av verdifulle jordbrukslandskap i innmark, eller §11 skjøtsel av biologisk verdifulle arealer for arealer registrert i Naturbase som hagemark, naturbeitemark m.m. Det gis også beitetilskudd i ordningen Produksjons- og avløsertilskudd i jordbruket. Miljødirektoratets tilskuddsordning for trua og utvalgte naturtyper gir tilskudd for blant annet restaurering og langsiktig skjøtsel av slåttemark, semi-naturlig strandeng, naturbeitemark og hagemark.

Søknader om fysiske gjerder vil bli prioritert. Det gis i utgangspunktet ikke tilskudd til oppføring av gjerde med plastbelagte tråder eller stolper. Netting er heller ikke ønskelig med tanke på vilt. Bruk av piggråd for å regulere dyrs ferdsel er forbudt etter lov om dyrevelferd, og vil ikke gis tilskudd.

Arealet over et automatisk fredet kulturminne kan nyttes til beite eller innmark i tråd med tradisjonell bruk. For å sikre bevaringen av kulturminnet er det likevel ikke tillatt med drift som er mer inngripende enn tidligere. Fylkeskommunen har også muligheten til å vedta et beiteforbud. Dersom en ønsker å etablere et beite i et område med kulturminner, hvor det ikke er beitet tidligere, er det nødvendig å søke fylkeskommunen om tillatelse til dette før beitet etableres. Dersom det fra tidligere er et etablert beite i et område med kulturminner, er det kun nødvendig å søke fylkeskommunen om tillatelse til fortsatt beiting dersom framtidig beite innebærer større trykk på området enn tidligere (flere eller tyngre dyr og beiting på andre tidspunkt/årstider enn tidligere).

Skjøtsel av veikanter, kantsoner og småbiotoper

Rygge UKL er rikt på kantsoner og vegetasjonsbelter mellom åpen mark og frodig vegetasjon. Slike kantsoner kan ha behov for lett skjøtsel, vedlikehold eller fristilling av store gamle løvtrær, for å bevare en halvåpen sone. Det vil være positivt med tiltak som fremmer mangfold og variasjon i slike kanter, slik som bekjempelse av fremmede arter, sein slått og ingen gjødsling eller sprøyting. Noen steder kan det også være behov for å tilså med frøblandinger. For å forhindre framtidig spredning av fremmede arter, må frøblandingene godkjennes av landbruksforvaltningen før tiltaket iverksettes.

Småbiotoper, som for eksempel gårdsdammer, kan være eneste leveområde for mange planter, dyr og insekter. Det kan gis UKL-tilskudd til opprensning og vedlikehold av gårdsdammer, i tillegg til tilskudd fra RMP-ordningen §9 skjøtsel av gårdsdammer. Opprensning av gårdsdammer skal skje på sensommeren, og kan med fordel spres ut over flere år slik at ikke hele dammen renskes samtidig. Ved store opprensningsprosjekter kan det være aktuelt å etablere en erstatningsdam.

Dammer med årssikker vannføring skal sikres etter regelverk i vannressursloven, for eksempel ved uttak av vann. Etter Plan- og bygningsloven §28-6, skal dammer til enhver tid være sikret, særlig for å forhindre at barn faller i dem.

Tilrettelegging for pollinerende insekter

Mangfoldet av ville, pollinerende insekter er i nedgang. Endret klima, urbanisering, gjengroing og mer intensivt landbruk er blant årsakene. Dette er utfordringer som også gjelder for Rygge UKL. Det er et mål å opprettholde og etablere nye artsrike kanter langs jorder, veikanter, på åkerholmer og der det ellers kan egne seg i Rygge UKL. Tilskudd kan gis til etablering av blomstereng eller vedlikehold av naturlig blomstereng i større områder enn kantsoner som dekkes av RMP-tilskudd. Vilkår for UKL-tilskudd, råd for etablering og vedlikehold er det samme som gis for tiltak §13 i veileder for RMP det aktuelle året. Denne veilederen oppdateres hvert år, og kan lastes ned fra Statsforvalterens nettsider.

Biologisk mangfold og bevaring av rødlistede arter

Ifølge FNs naturpanel har naturmangfoldet aldri vært så truet som det er i dag og det anslås at mer enn en fjerdedel av verdens arter er utrydningstruet. Moss kommune har som mål å stanse tap av artsmangfold (kommuneplanens samfunnsdel). Det er i 2023 ikke foretatt noen komplett kartlegging av tap av biologisk mangfold i Rygge UKL, men det er rimelig å anta at det også er en utfordring her. Artsdatabanken er en kunnskapsbank for naturmangfold, hvor man kan få tilgang til norsk rødliste over naturtyper (økosystemer) og arter som står i fare for å gå tapt i Norge.

Artsdatabankens kartløsning Naturbase viser at det er registrert betydelige forekomster av bevaringsverdige naturtyper og arter i Rygge UKL-området. Strandeng og strandsump, rike edelløvskoger, spesielt viktige dammer, hagemark, slåttemark og hule eiker er eksempler på truede naturtyper eller naturtyper med sentral økosystemfunksjon. Hule eiker og slåttemark er to av de åtte utvalgte naturtypene etter naturmangfoldloven § 52 (Forskrift om utvalgte naturtyper). Det skal etter naturmangfoldloven §53-56, tas særskilte hensyn for å unngå forringelse av disse naturtypene ved inngrep eller tiltak.

I Klosteralléen finner vi den sjeldne karplanten kammarimjelle, som omfattes av et eget biotopvern. Denne lokaliteten, samt en lokalitet i Telemarkslunden der kammarimjelle har stått tidligere, har egne skjøtelsplaner som følges opp av Statsforvalter.

Naturbase gir en oversikt over registrerte rødlistede arter og naturtyper i området. I 2021 og 2022 ble store deler av Rygge UKL kartlagt for naturtyper etter Miljødirektoratets instruks. Tilstanden og naturmangfoldet i disse naturtypene er derfor nokså godt kjent. En

del av informasjonen om rødlista arter er imidlertid basert på enkeltobservasjoner, ikke systematisk kartlegging. Noen observasjoner går langt tilbake i tid. Informasjonen i Artsdatabanken kan derfor i noen tilfeller være begrenset og/eller usikker.

Det er et mål å bevare rødlista naturtyper, naturtyper med sentral økosystemfunksjon og rødlista arter i Rygge UKL. Det er et stort område, på 31.000 dekar. På grunn av områdets størrelse, må det gjøres prioriteringer ved kartlegging. Områder som tidligere ikke har vært kartlagt, eller hvor tidligere kartlegging kan sies å være utdatert bør prioriteres. Videre kan det gis tilskudd til å utarbeide og iverksette skjøtselsplaner i tråd med kunnskap fra kartlegging.

Kartlegging er nødvendig for å få konkret kunnskap om hva som truer den naturtypen eller arten det gjelder. Samtidig er en rekke årsaker allerede kjent, som for eksempel endring av leveområder ved nedbygging, opphør av drift/gjengroing, forurensning og spredning av fremmede arter, for å nevne noe. Moss kommune vil i løpet av 2024 ferdigstille en jordvernstrategi for bevaring av dyrka mark. Denne vil være i tråd med regjeringens jordvernstrategi, som oppfordrer kommunene til å bevare mest mulig dyrka mark. Det nasjonale jordvernmålet er i 2023 at maksimalt 2000 dekar dyrka mark skal omdisponeres årlig. Dette er viktig fordi flere trua arter og naturtyper i kulturlandskapet er særlig avhengige av tradisjonelle driftsformer for å opprettholdes.

Bekjempelse av fremmede arter

Målet med bekjempelse av fremmede arter er å fjerne eller begrense slike arter fra lokaliteten samt hindre videre spredning. Bekjempelse av fremmede arter kan begrense negative effekter på biologisk mangfold i økosystemer og arter. I Norges nasjonale strategi og tiltaksplan for bekjempelse av fremmede arter har kommunene en viktig rolle i arbeidet med å ivareta naturmangfold av regional og lokal verdi. Moss kommune vil i 2024 legge frem sin strategi for bekjempelse av fremmede arter, denne vil bli et viktig grunnlag i kommunens arealforvaltning og andre beslutningsprosesser. Målet med den kommunale strategien er å ivareta naturmangfoldet best mulig ut ifra tilgjengelige ressurser. Fordi bekjempelse er kostnads- og tidkrevende og ressursene begrenset, må det foretas prioriteringer.

Det er et mål å bekjempe fremmede arter i Rygge UKL, men også her skal det prioriteres. Artene som er prioritert for bekjempelse i området er kjempespringfrø, hønsehirse, kanadagullris, rødhyll, svartstøtvier og parkslirekne. Prioriteringen utelukker ikke tilskudd til tiltak mot andre fremmede arter.

Forebyggende arbeid og bekjempelse prioriteres på følgende områder:

- Områder som grenser til verneområder
- Områder med utvalgte eller viktige naturtyper
- Steder der fremmede arters tilstedeværelse utgjør en spesielt stor trussel mot biologisk naturmangfold
- Områder hvor fremmede arter truer stedegne arter av særlig stor forvaltningsinteresse. Dette inkluderer arter som er rødlistet, fredet, prioritert eller ansvarsarter.

- Der det finnes fremmede arter på eller i umiddelbar nærhet til viktige landskapselementer som steingjerder, gårdsdammer og godt synlige kulturminner.
- Langs bekker og vassdrag som har stort potensiale for spredning, gjerne i samordning med Spesielle miljøtiltak i jordbruket (SMIL).

Bekjempelsen kan foregå på privat eller kommunal grunn, etter avtale med eier. Bekjempelse av fremmede arter langs vassdrag går normalt inn under SMIL-ordningen.



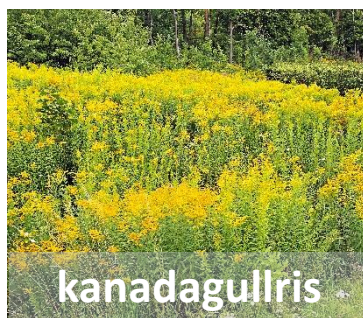
hønsehirse



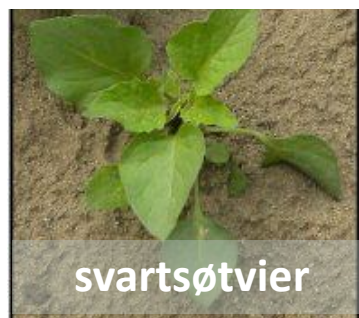
parkslirekne



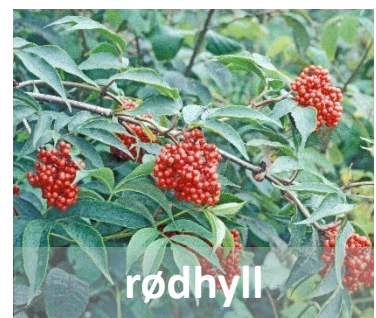
kjempespringfrø



kanadagullris



svartsøtvier



rødhyll

Foto⁵

Sammen med søknad om tilskudd til forebyggende tiltak eller bekjempelse av fremmede arter, skal søker vedlegge en tiltaksplan. Planen skal følge nyeste faglig anbefalte retningslinjer på det aktuelle tidspunktet og inneholde bekjempingsmetode(r), tidspunkt for gjennomføring som er tilpasset den enkelte planteart, håndtering av planterester og fremtidig oppfølging. Saksbehandler i kommunen kan være behjelpelig med å finne slik informasjon.

Mekanisk bekjempelse bør vurderes først. Dersom plantevernmidler skal anvendes, må tiltakshaver ha gyldig sprøytesertifikat og følge gjeldene retningslinjer for bruk (f.eks. avstandskrav ved bruk av plantevernmidler i nærheten av vann).

I tillegg til at det kan gis tilskudd til bekjempelse av fremmede arter innenfor rammene som er nevnt ovenfor, skal landbruksforvaltningen bedrive aktiv opplysning om disse

⁵ Foto fra øverst til venstre: Morten Jensen, Anne Elven, Eli Fremstad
Foto fra nederst til venstre: Reidar Elven, Norsk Landbruksrådgivning, Eli Fremstad

fremmede artenes utbredelse i jordbrukslandskapet og Rygge UKL, hovedsakelig gjennom nyhetsbrev og internettside. Bønder eller andre som har store utfordringer med fremmede arter skal bli veiledet til riktig fagkompetanse og regelverk.

Miljødirektoratet har en egen tilskuddsordning til tiltak mot fremmede organismer og kan i noen tilfeller være aktuell å søke i tillegg til tilskudd fra UKL- eller SMIL-ordningene. Prioriteringslisten blir oppdatert hvert år og lagt ut på Miljødirektoratets nettsider (søknadssenter).



Bildet viser kjempespringfrø (øverst t.h.) som vokser i bekkanten.
Foto: Morten Jensen

7. TILTAK FOR INFORMASJON OG SYNLIGGJØRING

Landbruks-, kultur- og naturverdiene i Rygge-området blir i dag synliggjort for allmennheten av ulike aktører og gårdeiere, på ulike måter. I arbeidet med UKL-ordningen er det fremover rom for flere kommunikasjonstiltak, som mer spesifikt fremhever Rygge UKL som et utvalgt kulturlandskap i jordbruket.

Aktuelle tiltak kan være:

- Fagbøker med bilder og informasjon om Rygge UKL
- Publikasjon av faglige kartlegginger innenfor området som formidles til utvalgte etater og personer
- Fotodokumentasjon med landskapsfotografen Oskar Puschmann i egen publikasjon som viser utvikling av utvalgte steder i området
- Utplassering av UKL-skilt i samarbeid med grunneiere, UKL-styringsgruppe, øvrige avdelinger i kommunen og Byantikvar. Det er viktig at det ikke kommer opp for mange skilt og at plasseringene treffer godt. Det er også viktig at UKL-skilt ikke bidrar til mer ferdsel der grunneiere ikke ønsker det. Det kan derfor være behov for å sette opp tydelige skilt der grensene for ferdsel skal være
- Samarbeid med grunneiere som arrangerer høstmarked og åpen gård om UKL-informasjonskilt
- Samordning av markedsføring for ulike tilleggsnæringer i Rygge UKL, løfte opp en samlet profil mot reiseliv eller nettsider som allerede finnes om ønskelig
- Kartlegge hvilke ferdselsårer som kan ha behov for skjøtsel
- Oppfordre flere søkere av UKL-midler til å søke om tiltak som synliggjør området (skjøtsel av ferdselsårer m.m.)
- Samarbeid med Rygge Museum og Historielag om å lage turveiguide med kart over Rygge UKL

Listen er ikke uttømmende.



Foto: Guri Dahl

8. LOVERK OG PLANER

Tiltak i forvaltningsplanen kan være søknadspliktige eller meldepliktige etter andre lover. Grunneier er ansvarlig for å skaffe nødvendige tillatelser. Ved planlegging at tiltak skal det tas hensyn til nasjonale og lokale føringer. Fra neste side vises oversikt over lover og forskrifter, regionale og lokale planer som er relevante for forvaltningsplanen til Rygge UKL.

Lover og forskrifter	Relevans for forvaltningsplan
Forskrift om tilskudd til tiltak i Utvalgte kulturlandskap i jordbruket og verdensarvområder	Forskriften gir kommunene ansvar for utlysning og tildeling av tilskuddsmidler i UKL-ordningen. Visjon, målsetninger og strategier (tiltak) i denne forvaltningsplanen samsvarer med tilskuddsordningens formål i forskriften: «sikre verdier knyttet til landskap, biologisk mangfold, kulturminner, kulturmiljøer, og herunder sikre langsiktig skjøtsel og drift».
Plan- og bygningsloven - PBL	Gir sektorovergripende føringer og rammer for arealplanlegging og for tiltak for enkelteiendommer. For alle tiltak som berører bygninger vernet etter PBL må byantikvaren kontaktes. I alle plan- og byggesaker vurderes estetiske aspekter. Tiltakets følger for det helhetlige landskapsbildet bør vurderes. Byantikvaren uttaler seg til alle byggesaker som berører kjente kulturminneverdier. PBL §28-6 gir bestemmelser for sikring av dammer. PBL koordineres med særlover, slik som jordlova i LNF-områder.
Jordlova	Jordloven er en særlov og regulerer forholdet mellom myndighetene og privatpersoner når det gjelder bruk av landbrukseiendom/landbrukets produksjonslokaler. Relevante bestemmelser i jordloven: §8 driveplikt §9 forbud mot omdisponering av dyrka og dyrkbar jord (i kommunens LNF-områder) §12 deling av landbrukseiendom Kommunen er delegert myndighet til å forvalte bestemmelsene §9 og §12. Et tiltak som skal behandles både etter PBL og jordlova, krever tillatelse etter begge regelverk. Behandles i to separate vedtak.
Konsesjonsloven	Loven har som formål å regulere og kontrollere omsetningen av fast eiendom for å oppnå et effektivt vern om landbrukets produksjonsarealer og slike eier- og bruksforhold som er mest gagnlige for samfunnet. Kommunene er delegert myndighet til å avgjøre konsesjonssøknader og søknader om fritak fra bo- og driveplikt. Hensynet til ressursforvaltning og kulturlandskap er momenter som skal kunne legges til grunn.
Skogbruksloven	Loven med forskrifter omhandler næringsmessig utnyttelse av skogressursene kombinert med å sikre det biologiske mangfoldet, hensynet til landskapet, friluftslivet og kulturverdiene i skogen. Kommunene er skogbruksmyndighet og fatter vedtak om hogst med unntak for kommunale skoger der Statsforvalteren er myndighet. Loven gjelder også i verneområder og i områder lagt ut til andre formål enn landbruk i plan etter PLB, så sant ikke annet følger av verne- eller plantevedtaket eller av forskrifter knyttet til vedtaket.

Naturmangfoldloven	Naturmangfoldloven omfatter all natur og alle sektorer som forvalter natur eller som tar beslutninger med konsekvenser for naturen. Loven gir føringer for skjønnsutøvelsen etter særlover som jordlov og skogbrukslov. Den gjelder også for innsjøer og vassdrag. Aktsomhetsplikten etter §6 pålegger enhver å vise hensyn og gjøre det som med rimelighet kan forventes for å unngå skade på naturmangfoldet, jf. forvaltningsmålene i §§ 4 og 5. Rettsprinsippene i §§8-12 skal legges til grunn for skjønnsutøvelsen etter særlovene (f.eks. jordloven). Vernekategoriene i tidligere naturvernlov er innarbeidet i naturmangfoldloven. Innenfor Rygge UKL ligger det 6 naturreservat, et landskapsvernområde og et biotopvernområde, som alle har sine egne verneforskrifter. Tiltak i verneområdene må søkes Statsforvalterens miljøvernavdeling og behandles etter de respektive verneforskriftene og naturmangfoldloven. Rygge UKL har svært mange hule eiker og det kommer frem av §53 at det ved utøving aktsomhetsplikten skal tas særskilt hensyn til forekomster av en utvalgt naturtype for å unngå forringelse av naturtypenes utbredelse og forekomstenes økologiske tilstand. Det er meldeplikt til kommunen for skog- og jordbrukstiltak som berører forekomster av utvalgte naturtyper, før tiltaket iverksettes.
Kulturminneloven	Loven har til formål å verne kulturminner og kulturmiljø som del av vår kulturarv og identitet og som ledd i en helhetlig miljø- og ressursforvaltning. Kulturminneloven er en særlov, likt jordlova og andre sektorlover. Kulturminneloven åpner for dispensasjon for tiltak som ikke medfører vesentlige inngrep i det fredete kulturminnet slik som innsetting av innvendige varevinduer og etterisolering i etasjeskiller. Dersom det underveis i gjennomføringen av et tiltak viser seg at dette kan virke inn på et kulturminne skal arbeidet straks stanses, og beskjed skal sendes til kulturminnemyndigheten. Arealet over et automatisk fredet kulturminne kan nyttes til beite eller innmark i tråd med tradisjonell bruk. For å sikre bevaringen av kulturminnet er det likevel ikke tillatt med drift som er mer inngripende enn tidligere. Fylkeskommunen har også muligheten til å vedta et beiteforbud. Dersom en ønsker å etablere et beite i et område med kulturminner, hvor det ikke er beitet tidligere, er det nødvendig å søke fylkeskommunen om tillatelse til dette før beitet etableres. Dersom det fra tidligere er et etablert beite i et område med kulturminner, er det kun nødvendig å søke fylkeskommunen om tillatelse til fortsatt beiting dersom framtidig beite innebærer større trykk på området enn tidligere (flere eller tyngre dyr og beiting på andre tidspunkt/årstider enn tidligere). Kulturminneloven har strenge bestemmelser med tanke på hva en kan og ikke kan foreta seg, og tiltak som restaurering, påføring av masser og nyplantning av trær på og inntil fredete kulturminner vil kreve dispensasjon fra kulturminneloven. Skjøtsel av fredede kulturminner bør uansett gjøres etter dialog med fylkeskommunen.
Vannressursloven	Loven har til formål å sikre en samfunnsmessig forsvarlig bruk og forvaltning av vassdrag og grunnvann. Som vassdrag regnes alt stillestående eller rennende overflatevann med årssikker vannføring. I Rygge UKL omfattes bekkeløp, dammer og gårdsdammer av vannressursloven. Ved regulering og uttak av vann skal ifølge vannressursloven alminnelig lavvannføring alltid være tilbake i vassdraget, dersom det ikke gis konsesjon til noe annet.

	Ved gjennomføring av fysiske tiltak i vassdrag er det som hovedregel krav om tillatelse. Uten tillatelse er det forbudt å gjennomføre fysiske tiltak som kan medføre fare for produksjonsmuligheter for fisk eller andre ferskvannsorganismer. Vegetasjon langs vassdrag bidrar til å binde kantsonen og redusere faren for erosjon. Dersom det er nødvendig å fjerne kantvegetasjon langs vassdrag med årssikker vannføring, er hovedregelen at dette krever søknad til statsforvalteren om dispensasjon fra vannressursloven. I bestemmelser i kommuneplanens arealdel går det fram at kantvegetasjon langs Vansjø skal bevares i en bredde på minst 15 meter. For øvrige vassdrag/bekker skal kantvegetasjon i en bredde på 10 meter bevares.
--	---

Regionale og lokale planer	År	Relevans for forvaltningsplan
Fylkesplan for Østfold «Østfold mot 2050»	Vedtatt 2018	Hovedmål for Østfold er at det skal være et fylke som ivaretar klima, natur, kulturminner og kulturlandskap. Østfold har et særlig ansvar for å ta vare på dyrka og dyrkbar mark. Det er et delmål at den årlige omdisponeringen av dyrka mark i Østfold skal reduseres til et absolutt minimum. Et annet delmål er å ta vare på Østfolds natur- og vannområder. Bestander av naturlig forekommende naturtyper og arter skal bevares i sine leveområder. Regionale ansvarsarter skal prioriteres. Blant ansvarsartene for tidligere Rygge kommune er karplanten Kammarimjelle, som i dag har sitt eget biotopvern og egen skjøtselsplan.
Regional transportplan for Østfold mot 2050	Vedtatt 2018	Mål for planen er at Østfold skal ha et transportsystem som fremmer helse, miljø og regionale planer, herunder Fylkesplanen mot 2050. Det er et mål at kollektivtransport (inkl. jernbane) skal være attraktivt og bruken av kollektivtransport skal øke. I sammenheng med målene for Østfold pågår det nå utbygging av Østfoldbanen (nytt dobbeltspor) fra Sandbukta til Moss og til Såstad. I Rygge UKL vil det nye dobbeltsporet gå fra Carlberg gård til Saastad i første omgang. Utbyggingen legger beslag på 153 dekar dyrka mark innenfor området, men omtrent 25 dekar vil bli tilbakeført til dyrka mark når dagens jernbanespor ikke lenger er i bruk. Regional transportplan for Østfold har også som mål at det skal være attraktivt å velge sykkel eller gå. Viken fylkeskommune planlegger en ny gang- og sykkelvei langs fylkesvei 119 mellom Dilling og Vang i Rygge UKL. Planen omfatter 1700 meter med gang- og sykkelvei, fra sørsiden av jernbanen ved Dilling og videre til Vang skole. Utbyggingen legger beslag på rett i underkant av 10 dekar LNFR- areal i Rygge UKL.
Regionale planer for kulturminnevernet i Viken	2022-2023	Planen inneholder et felles handlingsprogram for kulturminner i Viken og gjelder frem til de nye fylkeskommunene oppstår 1.januar 2024. Dokumentet gir blant annet en oversikt over ulike tilskuddsordninger, prosjekter og samarbeid.
Kommuneplanens arealdel for Moss kommune	2021-2032	Kommuneplanens arealdel for Moss kommune (2021-2032) er juridisk bindende og legger rammer for den fysiske utviklingen i området og den skal legges til grunn i alle plan- og byggesaker. Arealdelen omfatter plankart, arealformål, bestemmelser, retningslinjer og hensynssoner. I Rygge UKL er den største delen av arealene i satt av til LNF-formål eller grønnstruktur i kommuneplanens arealdel. Bygge- og anleggstiltak i LNF-formål blir behandlet etter plan og bygningsloven og jordlova. Innenfor LNF områdene vil det utover bebyggelse i samsvar med bestemmelsene, ikke være tillatt med annen bygge- og anleggsvirksomhet enn den som har direkte og nødvendig tilknytning til landbruksnæringen. Hensynssoner angir hvilke spesielle hensyn som skal ivaretas når arealbruken (i plankartet) skal gjennomføres. Den delen av Rygge UKL som sammenfaller med KULA-området (mesteparten), har hensynssone H570 Bevaring kulturmiljø.
Kommunedelplan for kulturminner, kulturmiljø og kulturlandskap – Rygge kommune	2017-2029	Planen er skrevet for tidligere Rygge kommune, men er fortsatt gjeldende etter kommunesammenslåingen med Moss i 2020. Planen skal fungere som et styringsverktøy i all planlegging og saksbehandling som berører kulturminner, kulturmiljøer og kulturlandskap.

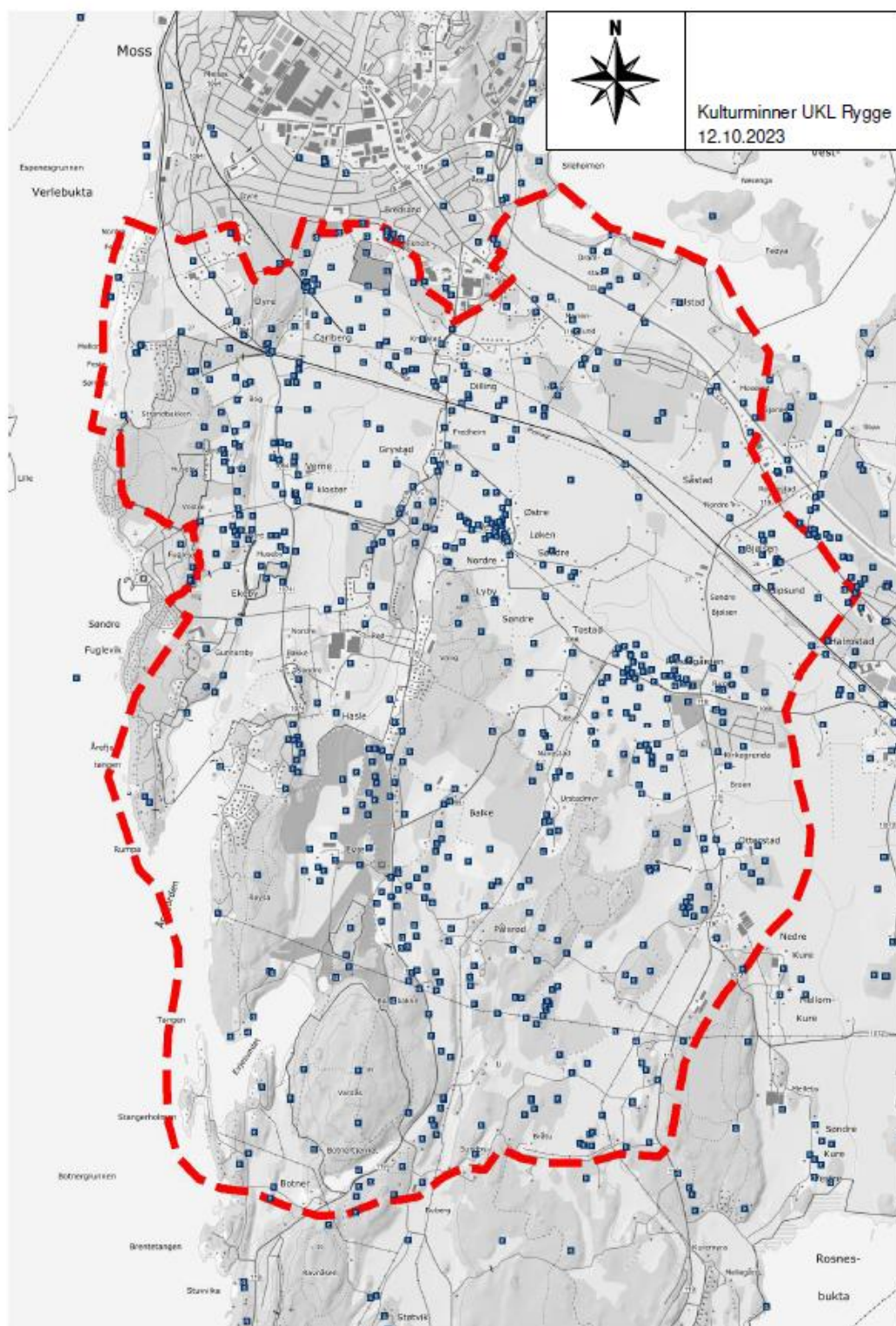
		Kulturminneplanen gir en oversikt over kulturminner og kulturmiljøer med ulike vernekategorier. Mange av kulturminnene som omtales i planen er innenfor Rygge UKL- området. Det er både kulturminner som er nasjonalt fredet etter kulturminneloven og vernet lokalt etter plan- og bygningsloven. Det er strenge føringer for tiltak i fredningsbestemmelsene og arbeid utover vanlig vedlikehold er søknadspliktig til kulturminneforvaltningen i fylkeskommunen. Bygninger som har status verneverdige har en regional eller lokal verdi og er vernet etter Plan- og bygningsloven. I kommuneplanen er disse ofte regulert til hensynssone bevaring og det er egne bestemmelser for eiendommen. Tiltak på kulturminner som er vernet etter Plan- og bygningsloven må avklares med Byantikvar. Det må i mange tilfeller også sendes søknad til Plan- og bygningsavdeling i kommunen.
Kommunedelplan for naturmangfoldplan- Moss kommune	2023/2024	Planen er på høring høsten 2023. I forbindelse med planen er kunnskapsgrunnlaget økt med nye kartlegginger og GIS-analyser. Planen legger fokus på virkemidlene kommunen har og hvordan vi skal bruke de for å beskytte og restaurere natur i Moss.
Moss kommunes klimaplan	2020-2023	Hovedmålet i klimaplanen er å redusere direkte klimagassutslipp. Moss kommune skal redusere sine klimagassutslipp med 60 prosent innen 2030 (referanseår 2016), innen blant annet transport, bygg, industri og landbruk. Målet er at landbruket skal kutte alle klimagassutslippene som ikke går på bekostning av matsikkerhet. Det er et mål at landbruket i Moss skal øke karbonfangsten innen 2030, og at produksjonen av grønn energi og grønt drivstoff skal øke. Visjon, mål og strategier i forvaltningsplanen for Rygge UKL nevner ikke reduksjon av klimagassutslipp som en prioritering, og dette er derfor ikke en type tiltak som det kan søkes tilskudd til. Imidlertid vil det vektlegges som positivt dersom omsøkte tiltak ivaretar hensyn til klima og har lave klimautslipp i søknadsomgangen.
Kommunal jordvernplan for Moss kommune	2024	Arbeidet med denne planen starter opp mot slutten av 2023 og skal ferdigstilles i løpet av 2024.
Kommunal strategi mot fremmede arter- Moss kommune	2024	Målet for strategien er at arbeidet mot fremmede arter skal ivareta naturmangfoldet best mulig ut ifra tilgjengelige ressurser. Strategien gir oversikt over hvilke arter og områder som skal prioriteres, og hvordan kommunen skal jobbe for å kartlegge, forhindre spredning og bekjempe fremmede arter. Arbeidet med denne planen ventes å ferdigstilles i løpet av 2024.
Forvaltningsplan for Værne kloster landskapsvernområde med biotopvern	2014	Forvaltningsplanen beskriver mål og utfordringer i landskapsvernområdet og skal bidra til å oppfylle intensjonene med vernet. Det er en rekke bestemmelser for landskapsvernområdet som berører landbruksdrift, friluftsliv m.m. I Værne kloster landskapsvernområdet inngår også Telemarkslunden – Ekebylunden naturreservat, Husebyskogen naturreservat og Bogslunden naturreservat. Det er egne forskrifter til landskapsvernområdet og alle naturreservatene.

9. KARTLEGGINGER

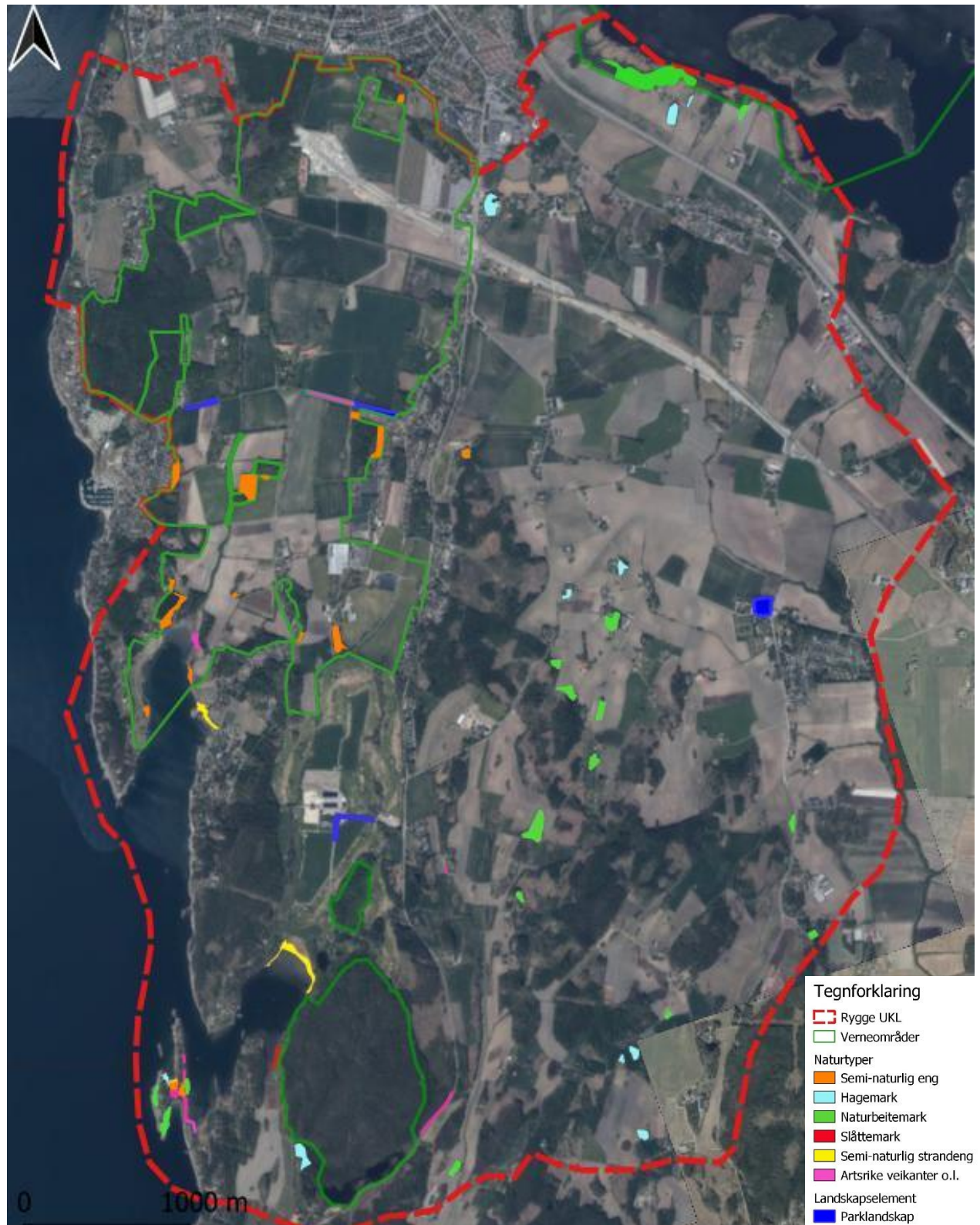
Kartlegginger	År	Relevans for forvaltningsplan
Vegetasjonssamfunn og sjeldne karplanter i Rygge kommune av Fylkesmannen i Østfold, Miljøvernavdelingen.	1994	Bygger på en rapport utarbeidet av Båtvik (1992) over sjeldne og sårbare arter i Østfold, men alle opplysninger om Rygge er trukket ut.
Botaniske registreringer i Østfold «Oslo- verneplanen» 1993-6 av Odd Stabbetorp m.fl. ved Miljøvernavdelingen, Fylkesmannen i Østfold.	1995	Botanisk vurdering og vurdering av verneverdi av Bogslunden-området, Værne kloster allé, Telemarkslunden, Ekeby, Fuglevik, Kajalunden, Botnerbaugen.
Dammer og småtjern i Østfold, med vekt på amfibier. Registreringer 1993-94 av Carl Bolghaug. Årsrapport til miljøvernavdelingen, fylkesmannen i Østfold.	1995	Rapport basert på seks måneder feltarbeid blant annet på flere lokaliteter i Rygge. Undersøkte tilstand, naturmangfold og trusler av dammer.
Kulturlandskapet ved Værne kloster av Landskapsarkitekt MNLA Per Andre Hansen	1996	Utredning bestående av registreringsarbeid, analyse og forslag til tiltak for bevaring og videreutvikling av området.
Temaplan for biologisk mangfold i Moss, Rygge og Råde kommuner	2001	Kartlegging av naturtyper m.m. i tidligere Rygge kommune.
Veikanter i Østfold – verdier og skjøtsel av Statens Vegvesen, Østfold Botaniske Forening og Fylkesmannen i Østfold, Landbruksavdelingen	2001	Oppsummering av prosjektet «Skjøtsel av vegetasjon langs europa-, riks- og fylkesveier i Østfold fra perioden 1996-2000. Fylkesvei 314 i Rygge er en av ni Fylkesveier som er gitt høyeste verdi med hensyn til biologisk verdi av veikanten. Rapporten inneholder også anbefalte tiltak for bevaring av andre biologiske eller kulturelle verdier som store trær, alléer, steingjerder m.m.
Temaplan for biologisk mangfold i Moss, Rygge og Råde kommuner	2007	Del I – mål og tiltak og Del II kartlegging/status Oppdatering av temaplan fra 2001.
Skjøtselsplan for Klosteralléen biotopvernområde med egen skjøtselsplan for karplanten Kammarimjelle i Telemarkslunden av BioFokus	2016	Foreslår konkrete bevaringsmål samt tiltak for å ivareta forekomsten i verneområdet.
Prioriterte alléer og trerekker i Østfold av Statens Vegvesen	2018	Rapporten omfatter 126 alléer langs fylkes-, riks- og europaveger i Østfold, sammenstiller alleenes kultur- og landskapsverdier, og inneholder en prioritering av hvilke alléer som først bør få midler til tiltak. Ti av disse ligger i Rygge UKL (se vedlegg 3).
Naturmangfoldplan for Moss kommune	2023	Naturmangfoldplanen på høring høsten 2023. I forbindelse med utarbeidelse av planen ble det blant annet kartlagt forekomster av plast i de fire store kystbekkene Gunnarsbybekken, Evjeåa, Kureåa og Støtvigbekken, som alle er innenfor Rygge UKL (deler av Kureåa grenser til Rygge UKL). Kartlegging ble foretatt av studenter fra Norges miljø- og biovitenskapelige universitet (NMBU) i Ås. Det var flest funn av plast i kategorien «generell plast» og lite landbruksplast. De fleste funnene ble gjort i Gunnarsbybekken. Det ble også kartlagt fremmede arter i Gunnarsbybekken, Kureåa og Evjeåa av studenter fra NMBU, med funn av fremmede arter i alle vassdragene. Det ble funnet færrest forekomster i Gunnarsbybekken.

10. VEDLEGG

Vedlegg 1: Kart over fornminner i Rygge UKL



Vedlegg 2: Kart over kulturbetinga naturtyper



Kart over kulturbetinga naturtyper i Rygge UKL kartlagt etter DN-håndbok 13, Miljødirektoratets instruks (2021 og 2022) og Basiskartlegging i Værne kloster landskapsområde (2016) av Kristine Ekelund.

Vedlegg 3: Alléer og trerekker i Rygge UKL

Oversikt over alleer og trerekker som Statens vegvesen prioriterer i Østfolds fylkes-, riks- og europaveier, oppdatert status per 2019 (Statens vegvesen, 2018).

Nr	Vei	Status i 2019
1	Fv. 314 Smedhuset-Værne kloster (Klosteralleen)	Verneformål: Arten Kammarimjelle. Alleen omtales som en dobbeltallé siden det kan se ut som om den har to trerekker på hver side av vegen. SVV bør prioritere trerekkene nærmest fylkesvegen.
2	Fv. 314 Værne Kloster-Carlberg	Vedlikeholdsbeskjæring ble foretatt langs strekningen i 2017-18. Det ble fjernet 36 stk. trafikkfarlige trær. Innplanting av 21 stk. lønn og 7 stk. eik. Avstivning av 3 stk. trær.
3	Fv. 340 Værne kloster-Ekeby (Telemarkslunden)	Alléboken omtalte trær på vestsiden av vegen. I ettertid er det plantet en ny rekke langs østsiden, 69 stk, flere arter. Behov: Oppbygningsbeskjæring og vedlikeholdsbeskjæring. For å fremheve alléeffekten trengs det fristilling av trær langs en 300 m lang strekning. Fjerne trafikkfarlige trær.
4	Fv. 332 Kirkeveien - Rygge kirke	Trærne ble fjernet i 2017 av trafiksikkerhetsmessige hensyn. Alleen skal reetableres, i samarbeid med Rygge kommune. Kostnader dekkes av investeringsmidler.
5	Fv. 314 Carlberg – Dyre (sør)	Trærne ligger inn mot skogen. Det trengs fristilling av trær for å få frem alléfølelsen. Behov: Vedlikeholdsbeskjæring, fristilling av trær.
6	Fv. 332 Rygge kirke	Behov: Vedlikeholdsbeskjæring
7	Fv. 314 Carlberg - Dyre (nord), Dyreveien	Behov: Vedlikeholdsbeskjæring. Mulig behov for fristilling av trær.
8	Fv. 332 Noatun – Lerhuset	Behov: Vedlikeholdsbeskjæring. Fjerning av minst 6 stk. trafikkfarlige bjørketrær. Nyplanting for å fylle ut hull i trerekkene.
9	Fv. 332 Rygge kirke – Søndre Bjølsen	Behov: Vedlikeholdsbeskjæring. Fjerning av minst 3 stk. trafikkfarlige trær. Nyplanting for å fylle ut hull i trerekkene. Noe fristilling.
10	Fv. 119 Evje (Kirkegrenda)	Behov: Fristilling og vedlikeholdsbeskjæring
11	Fv 314 Smedhus - Lerhus	Ikke prioritert (grå)

Vedlegg 4: Naturtyperegistreringer

Tabell 1. Liste over naturtyper kartlagt etter **Miljødirektoratets instruks (MI)** i 2021 og 2022 innenfor Rygge UKL, hentet fra Naturbase i september 2023. Flere av naturtypene etter MI finnes også i Værne Kloster Landskapsvernområde som ble basiskartlagt etter metodikken Natur i Norge (NiN) i 2016 (tilgjengelig i Naturbase), samt i områder som ikke er kartlagt. Hule eiker (555 stk. etter MI) er tilgjengelig i Naturbase (<https://kart.naturbase.no/>), mange av disse er også registrert etter DN Håndbok 13.

Naturtype	Områdenavn	Naturbase ID	Lokalitetskvalitet	Tilstand	Naturmangfold
Semi-naturlig eng/Kulturmarkseng					
Semi-naturlig eng	Stangerholmen	NINFP2210113064	Lav kvalitet	Dårlig	Moderat
Semi-naturlig eng	Holmen vest	NINFP2210102617	Moderat kvalitet	Moderat	Moderat
Slåttemark	Klometangen øst 1	NINFP2210103434	Lav kvalitet	Dårlig	Moderat
Artsrike veikanter/Eng-aktig sterkt endret fastmark	Stangerholmen sør	NINFP2210102622	Høy kvalitet	Moderat	Stort
Artsrike veikanter/Eng-aktig sterkt endret fastmark	Holmen nord	NINFP2210102654	Høy kvalitet	God	Moderat
Artsrike veikanter/Eng-aktig sterkt endret fastmark	Søndre Holmebukta	NINFP2210102629	Svært høy kvalitet	God	Stort
Artsrike veikanter/Eng-aktig sterkt endret fastmark	Vestre Pålsrød	NINFP2210097304	Høy kvalitet	God	Moderat
Artsrike veikanter/Eng-aktig sterkt endret fastmark	Søndre Holmebukta 1	NINFP2210102628	Svært høy kvalitet	God	Stort
Artsrike veikanter/Eng-aktig sterkt endret fastmark	Nordre Holmebukta øst	NINFP2210102631	Svært høy kvalitet	God	Stort
Artsrike veikanter/Eng-aktig sterkt endret fastmark	Dalaskogen sør	NINFP2210097865	Høy kvalitet	Moderat	Stort
Hagemark	Søndre Nærum vest	NINFP2210111112	Svært lav kvalitet	Svært redusert	
Hagemark	Lybyskogen nord	NINFP2210096342	Lav kvalitet	Dårlig	Lite
Hagemark	Botner nord	NINFP2210108565	Lav kvalitet	Dårlig	Moderat
Hagemark	Nærumskogen sørøst 1	NINFP2210097856	Lav kvalitet	Dårlig	Lite
Hagemark	Nordre Holmebukta	NINFP2210102621	Svært lav kvalitet	Svært redusert	
Hagemark	Torgerslund hagemark	NINFP2210112492	Moderat kvalitet	God	Lite
Hagemark	Nærumskogen sørøst 2	NINFP2210097864	Lav kvalitet	Dårlig	Lite
Hagemark	Dramstad SØ, eng	NINFP2110020295	Lav kvalitet	Dårlig	Moderat
Hagemark	Vestre Dilling 1	NINFP2110011915	Svært lav kvalitet	Svært redusert	
Hagemark	Nordre Urstad	NINFP2210111092	Svært lav kvalitet	Svært redusert	
Hagemark	Dramstad Ø, eng	NINFP2110020269	Lav kvalitet	Dårlig	Moderat
Naturbeitemark	Krokemyrskogen nordvest	NINFP2210097870	Lav kvalitet	Dårlig	Lite
Naturbeitemark	Kirkerød sørvest	NINFP2210113229	Lav kvalitet	Dårlig	Lite
Naturbeitemark	Vestre Otterstad 1	NINFP2210087770	Lav kvalitet	Dårlig	Lite
Naturbeitemark	Holmen	NINFP2210102619	Lav kvalitet	Dårlig	Moderat

Naturbeitemark	Stangerholmen vest	NINFP2210102655	Svært lav kvalitet	Svært redusert	
Naturbeitemark	Urstadmyr nord	NINFP2210096347	Lav kvalitet	Dårlig	Lite
Naturbeitemark	Navestad sørvest	NINFP2210096352	Lav kvalitet	Dårlig	Lite
Naturbeitemark	Østre Pålsrød	NINFP2210104251	Høy kvalitet	God	Moderat
Naturbeitemark	Sande sørøst	NINFP2210098133	Lav kvalitet	Dårlig	Lite
Naturbeitemark	Urstadmyr	NINFP2210096348	Svært lav kvalitet	Svært redusert	
Naturbeitemark	Navestad vest	NINFP2210096346	Lav kvalitet	Dårlig	Lite
Naturbeitemark	Enerlienga	NINFP2110020213	Svært lav kvalitet	Svært redusert	
Naturbeitemark	Søndre Holmebukta vest	NINFP2210102645	Lav kvalitet	Dårlig	Moderat
Naturbeitemark	Vestre Otterstad 2	NINFP2210087760	Svært lav kvalitet	Svært redusert	
Naturbeitemark	Urstad	NINFP2210111088	Svært lav kvalitet	Svært redusert	
Naturbeitemark	Pålsrød sørøst	NINFP2210097446	Lav kvalitet	Dårlig	Lite
Semi-naturlig strandeng	Stangerholmen nord	NINFP2210102648	Lav kvalitet	Dårlig	Lite
Semi-naturlig strandeng	Leira	NINFP2210103441	Moderat kvalitet	Dårlig	Stort
Semi-naturlig strandeng	Bryggeberget	NINFP2210110229	Moderat kvalitet	Dårlig	Stort
Naturlig åpen natur					
Strandeng	Botnemyr nord	NINFP2210102615	Høy kvalitet	God	Moderat
Strandeng	Botnemyr nordøst	NINFP2210102647	Moderat kvalitet	God	Lite
Strandeng	Bryggeberget øst	NINFP2210110226	Moderat kvalitet	God	Lite
Skogtyper					
Frisk lågurtbøkeskog	Kajalunden	NINFP2210103064	Svært høy kvalitet	God	Stort
Frisk lågurtedellauvskog	Buberg nordvest	NINFP2210098128	Moderat kvalitet	God	Lite
Frisk lågurtedellauvskog	Kajalunden nord	NINFP2210103076	Høy kvalitet	God	Moderat
Frisk lågurtedellauvskog	Balke sørvest	NINFP2210104367	Svært høy kvalitet	God	Stort
Frisk lågurtedellauvskog	Leira nordvest	NINFP2210103465	Lav kvalitet	Dårlig	Lite
Frisk lågurtedellauvskog	Bråtu nordøst	NINFP2210105698	Moderat kvalitet	God	Lite
Frisk rik edellauvskog	Evje nordvest	NINFP2210104237	Høy kvalitet	God	Moderat
Frisk rik edellauvskog	Dalaskogen sørøst	NINFP2210098135	Moderat kvalitet	Moderat	Moderat
Gammel fattig edellauvskog	Vanggrenda øst	NINFP2210106536	Høy kvalitet	God	Moderat
Gammel fattig edellauvskog	Balkeskogen vest	NINFP2210096341	Moderat kvalitet	God	Lite
Gammel fattig edellauvskog	Villskog	NINFP2210110249	Svært høy kvalitet	God	Stort
Gammel granskog med liggende død ved	Opstadskogen øst 2	NINFP2210097457	Moderat kvalitet	God	Lite
Gammel granskog med liggende død ved	Tøstadskogen 1	NINFP2210096339	Svært høy kvalitet	God	Stort
Gammel granskog med stående død ved	Tøstadskogen 2	NINFP2210096340	Svært høy kvalitet	God	Stort
Gammel granskog med stående død ved	Kjempekastet nord	NINFP2210097452	Høy kvalitet	God	Moderat
Gammel granskog med stående død ved	Opstadskogen øst 1	NINFP2210097456	Moderat kvalitet	God	Lite
Gammel lågurtgranskog	Grønli sørøst	NINFP2210097861	Moderat kvalitet	God	Lite
Gammel lågurtospeskosk	Buberg nordøst	NINFP2210098130	Moderat kvalitet	God	Lite
Gammel lågurtospeskosk	Evje vest	NINFP2210103475	Svært høy kvalitet	God	Stort
Gammel lågurtospeskosk	Tjernet	NINFP2210110979	Moderat kvalitet	Moderat	Moderat
Gammel lågurtospeskosk	Li nord	NINFP2210097857	Svært høy kvalitet	God	Stort
Høgstaude-edellauvskog	Grønli sør	NINFP2210097863	Moderat kvalitet	God	Lite
Lågurtbøkeskog	Kajalunden øst	NINFP2210097303	Moderat kvalitet	Moderat	Moderat

Lågurtedellauvskog	Gullås	NINFP2210104346	Svært høy kvalitet	God	Stort
Lågurtedellauvskog	Pålsrød sør	NINFP2210097445	Lav kvalitet	Dårlig	Lite
Lågurteikeskog	Evje nordvest	NINFP2210110213	Moderat kvalitet	Moderat	Moderat
Lågurteikeskog	Evje nord	NINFP2210104259	Svært høy kvalitet	God	Stort
Lågurteikeskog	Klommetangen sør 15	NINFP2210103444	Høy kvalitet	Moderat	Stort
Lågurteikeskog	Søndre Nærum nordøst	NINFP2210087769	Svært høy kvalitet	God	Stort
Lågurteikeskog	Balke vest	NINFP2210104335	Moderat kvalitet	Moderat	Moderat
Lågurteikeskog	Pålsrød	NINFP2210097289	Lav kvalitet	Moderat	Lite
Lågurteikeskog	Ekelund nordvest	NINFP2210103423	Høy kvalitet	Moderat	Stort
Lågurteikeskog	Ekelund sør	NINFP2210108569	Svært høy kvalitet	God	Stort
Saltpåvirket svartorstrandskog	Tjernet sør	NINFP2210103403	Høy kvalitet	Moderat	Stort
Saltpåvirket svartorstrandskog	Leira nordøst	NINFP2210103433	Høy kvalitet	Moderat	Stort

Tabell 2. Liste over naturtyper kartlagt etter **DN håndbok 13** i Rygge UKL som er registrert i Naturbase per 2020. Status i 2020 er basert på tolkning av flybilder (Norge i bilder). Det er registrert 977 lokaliteter av naturtypen Hule eiker som ikke er tatt med i lista, men finnes i Naturbase (<https://kart.naturbase.no/>).

Naturtype	Kode	Naturbase ID	Områdenavn	Verdi	Reg. år	Status 2020
Dam	E09	BN00015192	Gunnarsbybekken-dam	B	2000	?
Dam (188)	E09	BN00015195	Dyre	A	1999	?
Dam	E09	BN00015185	Gipsen	B	2000	Intakt gårdsdam iflg. flyfoto
Dam (569)	E09	BN00015204	Ek	A	1999	Gjenfylt iflg. flyfoto
Dam (343)	E09	BN00015212	Ekeby, nordre dam	A	1999	Mulig intakt skogdam iflg. flyfoto
Dam (358)	E09	BN00015205	Fredheim	A	1999	Mulig intakt skogdam iflg. flyfoto
Dam	E09	BN00015156	Otterstad N	A	1999	Gammel vanningsdam, liten kan fortsatt være der ifølge flyfoto
Dam	E09	BN00015184	Såstad	B	2000	Gårdsdam mulig intakt iflg. Flyfoto
Dam	E09	BN00015207	Rygge prestegård	B	2000	Intakt gårdsdam iflg. Flyfoto
Dam (190)	E09	BN00015203	Vang skole	B	1999	Skogsdam som kan være intakt iflg flyfoto
Dam (597)	E09	BN00015165	Klommetangen	A	1999	Intakt fjelldam iflg. flyfoto
Dam (572)	E09	BN00015151	Årefjorden Ø, n. dam	A	1999	Intakt åkerdam iflg. flyfoto
Dam (573)	E09	BN00015182	Årefjorden Ø, midtre dam	A	1999	Intakt åkerdam v/skogkant iflg. flyfoto
Dam (118)	E09	BN00015181	Pålsrød V	B	1999	Intakt skogsdam iflg. flyfoto
Dam (189)	E09	BN00015191	Årefjordtangen	B	1999	Intakt åkerdam iflg. flyfoto
Dam (568)	E09	BN00015160	Ekeby søndre dam	B	1999	Mulig tilgrodd skogsdam iflg. flyfoto?

Dam	E09	BN00015193	Krokstad	B	1999	Intakt gårdsdam iflg. flyfoto
Dam	E09	BN00015155	Otterstad S	A	1999	Intakt gårdsdam iflg. flyfoto
Dam	E09	BN00015194	Ekholt dam	B	2000	Trolig intakt gårdsdam iflg. flyfoto
Dam	E09	BN00015208	Rygge kirkegårdsdam	B	2000	Gjenfylt dam iflg. flyfoto
Dam	E09	BN00015180	Kollen dam	B	2000	Gjenngrodd skogsdam iflg. Flyfoto
Dam (193)	E09	BN00015149	Nærum N	B	1999	Intakt skogsdam v/gård iflg. flyfoto
Dam	E09	BN00015196	Dyre nordre	B	2000	Gjenfylt hagedam iflg. flyfoto
Dam (192)	E09	BN00015202	Nærum S	B	1999	Trolig intakt iflg. flyfoto
Viktig bekke­drag	E06	BN00015215	Kureåa	B	1999	Gytebekk for sjøørret
Viktig bekke­drag	E06	BN00015218	Evjeåa	B	2003	Gytebekk for sjøørret (oppdatert info fra 2015)
Viktig bekke­drag	E06	BN00119840	Gunnarsbybekken	B	1999	Viktig gytebekk, oppdatert i 2018
Kilder og kildebekker	A06	BN00015183	Evjetjernet Ø	C	2000	Kildeframspring, åpent tjern/dam iflg. flyfoto
Rik kulturlandskapssjø	E08	BN00015164	Botnetjernet	A	1999	Intakt tjern del av Vardåsen naturreservat
Gammel fattig edellauvskog	F02	BN00015177	Storeng	B	1999	Kolle med store eiketrær (flyfoto)
Gammel fattig edellauvskog	F02	BN00015178	Huseby vest	A	2015	Gammel bøkeskog med noe eik.
Rik edellauvskog	F01	BN00015221	Gunnarsbybekken	A	1999	Edelløvskog, Telemarkslunden og langs Gunnarsbybekken
Rik sump- og kildes­kog	F06	BN00110616	Verne kloster vest	A	2007	Svartor og gran.
Rik sump- og kildes­kog	F06	BN00110599	Husebyskogen	B	2015	Svartor og gran.
Hagemark	D05	BN00015169	Dramstad - åkerholme	B	1999	Åkerholme med gamle eiker.
Naturbeitemark	D04	BN00015170	Dramstad - beite	C	1999	Upresis avgrensing iflg. flyfoto?
Parklandskap	D13	BN00015220	Evje	B	1999	Lindeallè og tre­rekke ?
Parklandskap	D13	BN00015186	Rygge kirkegård	C	2000	Kirkegårds­mur og store trær med interessante lavarter.
Parklandskap	D13	BN00015223	Huseby	B	1999	Trerekke og allè med lønn. ?
Parklandskap	D13	BN00119839	Værne kloster, allèen	A	2008	Eikeallè, truet art kammarimjelle
Store gamle trær	D12	BN00015168	Evjekrysset N	B	1999	Uensartet tre­rekke, eik, osp, bjørk.
Småbiotoper	D11	BN00015176	Fuglevik	A	1999	Liten sump, status ukjent. ?
Småbiotoper	D11	BN00015197	Carlberg- undergangen	C	1999	Funn av storklokke, status ukjent.?
Småbiotoper	D11	BN00015190	Nordre Holmebukta	C	1999	Tidligere slåtte-/beitemark med trua art neslesnyltetråd
Strandeng og strand­sump	G05	BN00015214	Evjesund	A	1999	Åpen iflg. flyfoto
Strandeng og strand­sump	G05	BN00015217	Årefjorden - Leira	B	1999	Delvis gjengroende iflg. flyfoto

Sand- og grusstrand		BN00015188	Botnerbaugen	C	1999	Mulig sandstrand
Kalkrike enger		BN00015153	Stangerholmen SØ	A	1999	Naturbeitemark på skjellsandmed regionalt uvanlige karplanter og lavarter.
Artsrike veikanter		BN00015189	Stangerholmen veikant	C	1999	Artsrik flora med flere rødlista arter

Vedlegg 5: Skjøtselsavtaler

Pilegrimsleden er blitt merket opp på nytt, og i denne forbindelse har flere kulturminner langs leden blitt tilrettelagt og skiltet. Viken fylkeskommune og Moss kommune har inngått avtaler om årlig skjøtsel langs pilegrimsleden samt syv arkeologiske kulturminner som kan oppleves fra stien. Skjøtselen utføres av Kirkens bymisjon.

Skjøtselsavtaler i Rygge UKL			
Hvor:	GBNR:	Avtaleinngåelse:	Mål:
Gravfelt og eike-bøkelund, Søsters hvile	189/26	2021	Opprettholde en åpen eike-bøkelund med god oversikt over gravhaugene
Hulveien i Smedhusåsen	188/62	2013	Gjøre hulveien tilgjengelig for publikum
Gravfeltet på Gullfunnet	188/1		Målet er en åpen, parkpreget vegetasjon med god oversikt over gravene
Gravfeltet i Smedhusåsen	188/8,44,62	2013	Åpen lund med god oversikt over gravene
Gravfelt i Prestegårdsskogen ved Rygge kirke og hulvei på Bygdetunet	148/46	2013	Åpen lund med god oversikt over gravene
Gravfeltet Løkenhaugen	171/1	2013	Åpen lund med god oversikt over gravene
Steinring og gravfelt i Telemarkslunden naturreservat	Gnr: 189/186/187 /189 Bnr: 143/19/6/29	2014	Åpen lund med god oversikt over gravene
Pilegrimsleden gjennom tidligere Rygge kommune (ca. 15,6 km)	Flere	2013	Traseen skal alltid fremstå som godt skjøttet for turbruk og gode opplevelser med hensyn til trasédekke og vegetasjon.